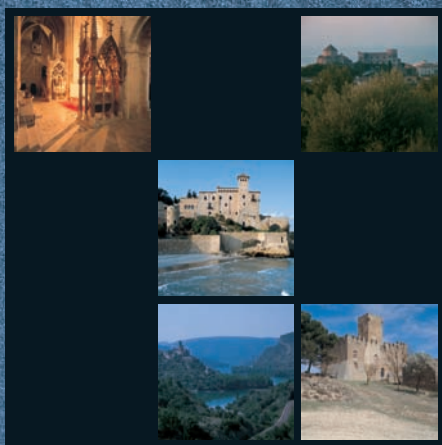


# Castells de frontera

Una ruta de gran potencialitat turística





# CASTELLS DE FRONTERA

UNA RUTA  
DE GRAN POTENCIALITAT  
TURÍSTICA

 Agència Catalana  
de Turisme

 Generalitat de Catalunya  
Departament d'Empresa  
i Ocupació



**Castells de frontera : una ruta de gran potencialitat turística. - (Guies turístiques de Catalunya)**

ISBN 9788439386933

I. Fundació Castells Culturals de Catalunya II. Agència Catalana de Turisme  
III. Catalunya. Departament d'Empresa i Ocupació IV. Col·lecció: Guies turístiques de Catalunya

1. Castells - Catalunya - Guies 2. Catalunya - Guies

728.81(467.1)(036)

© Generalitat de Catalunya  
Departament d'Empresa i Ocupació  
Direcció General de Turisme

### **Col·lecció Guies turístiques de Catalunya**

Direcció: Jaume Font i Garolera

Edita: Agència Catalana de Turisme

Textos: Interpreta Cultura

Adaptació i coordinació: Fundació Castells Culturals de Catalunya

Fotografies: Toni Vidal, Ramon Manent, Jordi Pareto, Ramon Orpinell, Centre d'Interpretació del Castell de Gelida, Ajuntament de Sant Martí Sarroca, Ajuntament la Pobla de Claramunt — Josep Mas, Museu d'Història de Catalunya — Pepo Segura i Antonio Guillén.

Compaginació: Castells de Lleida, SL

Impressió: Norprint, S.A.

ISBN: 978-84-393-8693-3

Dipòsit legal: L-840-2010

Altres títols de la col·lecció:

El Camí de Sant Jaume

del Port de la Selva — Sant Pere de Rodes i de la Jonquera a Montserrat  
de Montserrat a Alcarràs, de Tàrraga a Alfarràs  
de Tarragona a Lleida  
de Barcelona a Montserrat  
de Tortosa a Batea

Guia dels escenaris de la guerra del Francès

Camins de l'Abat Oliba: viatge a la Catalunya de l'any 1000

Pirineu Comtal: un viatge pel naixement de Catalunya

La Catalunya Jueva: viatge per les terres d'Edom

Verdaguer: una geografia mitica de Catalunya

Santuaris de Catalunya: una geografia dels llocs sagrats

Els Fars de Catalunya: de nord a sud per la costa

La mirada aliena

Catalunya, 1714: un viatge als escenaris de la Guerra de Successió i el temps del barroc

# Índex

<b>Presentació</b> .....	5
<b>Pròleg</b> .....	7
<b>Itineraris</b> .....	17
Ruta “La marca de Barcelona” .....	18
Ruta “La marca manresana” .....	31
Ruta “La marca de les Terres de Lleida” .....	44
Ruta “La marca de Tarragona” .....	58
Ruta “La marca de les Terres de l’Ebre” .....	71



## Castells de frontera: una ruta de gran potencialitat turística

La guia que teniu a les mans us proposa fer un recorregut per la Catalunya Nova seguint la **Ruta dels Castells de Frontera**. Una ruta que permet conèixer un dels patrimonis històrics, monumentals i culturals més destacats del país i poder-ne gaudir. Un patrimoni, el dels castells catalans, que mereix un lloc d'honor entre els principals recursos turístics del Principat, i que es pot situar en el mateix pla que els grans monuments romànics o gòtics de més anomenada.

Catalunya és terra de castells, fins al punt que molts experts i estudiosos fan derivar el gentilici *català* i el topònim Catalunya del mot *castlà* —aquell que governa un castell. El gran nombre de castells i fortificacions medievals que trobem al país es deu a la seva situació i posició geogràfiques durant l'alta edat mitjana, quan al llarg de més de dos segles el territori va ser la Marca Hispànica o frontera meridional de l'imperi franc. O sigui, una terra de frontera entre el món cristià del nord i el califat de Còrdova del sud, esquitxada, a ambdós costats, per tota mena de torres de defensa, castells i grans fortificacions, com la suda de Lleida i la de Tortosa.

La frontera va oscil·lar amb el pas del temps. Al nord, l'àmbit pirinenc i els territoris adjacents configuraven la **Catalunya Vella**, sotmesa a l'imperi franc i resseguida de banda a banda per la ruta nacional del **Pirineu comtal**, des de la costa de l'Empordà, a llevant, fins als comtats del Pallars, a ponent. El migjorn i el ponent català configuren la **Catalunya Nova**, que s'estén des de la riba occidental del curs baix del Llobregat fins al peu dels Prepirineus occidentals, a la serra del Montsec, un territori més urbà

a l'alta edat mitjana i que va estar més de quatre segles sota domini islàmic, resseguit per la ruta nacional dels **castells de frontera** que descriu aquesta guia.

La guia convida, doncs, a fer un recorregut per la **Catalunya Nova** a través dels **castells de frontera**. La ruta es pot fer d'una tirada, recorrent els castells i fortificacions visitables considerats més destacats, o bé d'una manera més pausada a partir de cinc sub-rutes especialitzades temàticament, que segueixen a grans trets l'evolució de la frontera medieval, des de la batalla del Llobregat fins a les terres del Segre i l'Ebre, on trobem els imponents castells templers de Gardeny i de Miravet.

Els castells de la Marca, situats gairebé sempre en indrets espectaculars, configuren un dels patrimonis més excepcionals de Catalunya i esdevenen un complement magnífic dels recursos turístics naturals que atresoren les marques turístiques de la Catalunya Nova, com la Costa Daurada, Lleida i les Terres de l'Ebre. Una ruta que, per la qualitat dels castells i fortificacions que proposa visitar (Miravet i el Catllar, per exemple) o per la bellesa de determinats emplaçaments (Siurana o Montfalcó Murallat), pot competir, sens dubte, amb les grans rutes europees de castells. Us convidem, doncs, a resseguir-la.

Direcció General de Turisme

# Una ruta per viatjar al naixement de Catalunya

## RUTA DELS CASTELLS DE FRONTERA: EL PAISATGE MÍTIC DE LA CATALUNYA NOVA

### Context històric de la Catalunya Vella

L'any 711 els musulmans van conquerir la península Ibèrica i les terres catalanes van passar a ser territori de frontera entre l'emirat de Còrdova, depenent del califat omeia de Damasc, i el regne franc.

Al principi del segle IX, després d'anys de lluita per evitar l'expansió musulmana cap al nord, es va consolidar la frontera entre àrabs i francs a la línia definida pels rius Llobregat i Cardener i la serralada del Montsec; d'aquí neix la Marca Hispànica.

Carlemany, per garantir l'estabilitat i la seguretat de la frontera sud del seu regne, va organitzar el territori en comtats (Rosselló, Cerdanya, Urgell, Girona, Empúries, Barcelona, Pallars i Ribagorça), dirigits per comtes, que, amb el pas del temps, es van independitzar.

De tots els comtes, el més actiu va ser Guifré el Pelós, comte d'Urgell, Cerdanya, Girona i Barcelona, que va mantenir una activitat més intensa a les terres més pròximes a la frontera amb els sarraïns, repoblant les terres de Vic, la vall de Lord, el Berguedà, el Bages i part del Ripollès; emetent cartes de franqueses per atreure pobladors; bastint castells, com el de Cardona, i fundant monestirs i parròquies arreu del territori, com els monestirs de Ripoll (880) i de Sant Joan de les Abadesses (885).

Guifré II, al començament del segle X, va avançar el límit fins al riu Foix i la conca d'Òdena, al marge dret dels rius Llobregós i



*Tarragona.  
Castell de Tamarit*



Segre. Sunyer va arribar fins al riu Francolí i va conquerir Tarragona, tot i que al cap de poc temps va tornar a caure en mans dels sarraïns.

Així, l'avançada de la frontera es produïa paral·lela a la costa, i sobretot per les valls dels rius; d'aquí l'interès de controlar els llocs de pas i els llocs que en permetien el control visual.

Al segle x, els punts clau per al control del territori eren Olèrdola, a la marca de Barcelona, Ollana, a la marca d'Urgell, i Mur, a la del Pallars.

Tot aquest territori, que va ser ocupat pels cristians abans de l'any 1000, és el que es coneix com a Catalunya Vella, enfront de la Catalunya Nova, que serà el territori conquerit als musulmans en els segles següents, entre el x i el xii.

## Breu història de la Catalunya Nova

El final del segle x i l'inici de l'xi són el moment històric del renaiement de Barcelona com a cap i casal.

L'any 985 la ciutat va ser saquejada per Almansor. Aquest fet va portar el comte a no renovar el seu jurament de fidelitat a la monarquia franca i a iniciar accions repressives contra les terres musulmanes del sud, com la gran expedició contra Còrdova l'any 1010; a més, va imposar paries i tributs als seus veïns.

Catalunya va passar aleshores de ser un territori de frontera a ser un territori conqueridor i d'avançada.

Quan l'any 1031 el califat de Còrdova va entrar en una guerra civil i es va desintegrar en multitud de petits regnes, anomenats taifes, molt pròspers econòmicament, però febles políticament i militar, el comte de Barcelona, que ostentava un fort poder militar, va establir pactes amb les taifes de Saragossa, Lleida i Tortosa, pels quals, a canvi de no ser atacats, havien de pagar forts tributs: les paries.

L'or de les paries va fer augmentar el patrimoni del comte i va provocar un llarg període de pau a la frontera, trencat per algunes incursions sarraïnes —les ràtzies— a terres de la Segarra, la Conca de Barberà i del Gaià, l'Urgell i el sud de la Noguera.



*Miravet. Castell*

L'acumulació de riqueses va permetre a Ramon Berenguer I refermar el seu poder enfront de l'aristocràcia. Una de les tàctiques emprades pel comte va ser la compra dels castells que els nobles s'havien apropiat i la imposició de pactes vassallàtics, és a dir, de fidelitat.

La Ruta dels Castells de Frontera comprèn el territori de la Catalunya Nova i la franja cronològica que va del segle X al segle XII. L'aproximació al temps i als escenaris delimitats per aquesta ruta ens portarà a descobrir les causes i els mecanismes de la conquesta de les terres sarraïnes, duta a terme des dels diversos comtats catalans, que conduïren cap a la consolidació del comtat de Barcelona i la consecució de l'estat feudal català.

Si per al període anterior, és a dir, entre els segles VIII i X, i al territori de la Catalunya Vella sobresurt la figura de Guifré el Pelós, destacarem les figures de Ramon Berenguer I i Ramon Berenguer IV entre els que van avançar la frontera per terres de la Catalunya Nova i van consolidar, al seu pas, el territori mitjançant conquestes i repoblació.

## Itineraris de la Ruta dels Castells de Frontera

### Descripció de la ruta

#### TERRA DE CASTELLS

Per garantir la seguretat dels indrets fronterers, es van bastir un gran nombre de castells, torres de defensa i torres de guaita.

Els castells de la Marca, gairebé sempre roquers, complien diverses funcions: guaita, defensa, domini del territori, i exercici i ostentació del poder. A més, esdevenien llocs de residència del



castlà, el vassall del senyor del castell a qui se n'encomanava la custòdia.

Per a la funció de guaita, el castell s'aixecava damunt d'un turó i comptava amb una alta torre, i per a la funció de defensa, havia d'estar preparat per a l'atac. Així, estava envoltat de murs resistents, i, per a la subsistència en cas de setge, havia de tenir cisternes per a l'emmagatzematge d'aigua i graners i sitges per als aliments.

A fi de ser peces clau per a l'organització del territori, alguns castells no es limitaven al recinte de la muralla, sinó que comprenien també un territori, un terme, delimitat pels rius i les carenes de les muntanyes. Aquests castells eren, doncs, termenats, i des d'allí s'imposava la força senyorial sobre la població pagesa que en depenia. Normalment, al costat del castell s'aixecava també l'església, un altre element que garantia tant la cristianització i la cohesió del territori com l'ordre social.

L'emplaçament d'un castell estava motivat per raons estrictament militars, de manera que se situaven en llocs on podien controlar el màxim territori, i especialment les valls. Des del castell, s'albiraven altres castells i torres de guaita, per tal de poder-se inter-



canviar informació mitjançant senyals sonors o òptics: reflectir la llum amb miralls, fer senyals amb foc (de nit) o amb fum (de dia), onejar banderes, fer sonar un corn... Així, quedava bastida una àmplia xarxa defensiva.

Un cop allunyat el perill que va motivar-ne la construcció, els castells van anar perdent l'ús, molts van ser abandonats i les pedres aprofitades per fer altres edificacions. Els que es van mantenir van ser millorats i ampliat, i proporcionaven més comoditats als seus residents, per la qual cosa es van convertir en "castells residència".

Els castells de Catalunya, repartits per tot el territori, són els referents històrics i socials

d'una terra de gran riquesa paisatgística, cultural i gastronòmica, amb un territori ampli, amb rius i deltes, planes i valls, turons i serralades. Un ric paisatge que se'ns ofereix en tota la plenitud si participem de l'oferta turística que hi ha estructurada al voltant, com les rutes culturals (de les pintures rupestres, dels ibers, del Cister, dels Bons Homes, del Temple, del Camí de Sant Jaume, del modernisme, de Dalí, Picasso o Miró, etc.), les rutes gastronòmiques (com la del vi, la de l'oli i la del cava), les rutes de museus, de l'espiritualitat, els festivals, festes, fires i tradicions.

La Ruta dels Castells de Frontera us portarà, doncs, a les fortaleres més emblemàtiques dels diferents territoris de la Catalunya Nova —les de Barcelona, Castellet, el Catllar, Siurana, Escornalbou, Tortosa, Miravet, Lleida, Balaguer, Montsonís, Montfalcó Murallat, Santa Coloma de Queralt i Claramunt—, per aquesta Catalunya que us mostrarà, mitjançant el bon fer de la seva gent, tot aquest variat potencial d'acollida.

La ruta s'ha estructurat en dues subrutes:

La subruta 1, que transcorre per la part septentrional de la Catalunya Nova i dibuixa una línia que suggereix l'avançada del com-

tat de Barcelona liderada des de la marca de Manresa vers la conquesta de Lleida.

***Temps de realització: 5 dies***

Manresa

Castell de Claramunt

Castell de Santa Coloma de Queralt

Castell de Montfalcó Murallat

Castell de Montsonís

Castell de Balaguer

Castell de Lleida

I la subruta 2, que ressegueix la línia d'avançada cap als territoris més meridionals de Catalunya, des de la mateixa seu del comtat de Barcelona fins a Tortosa i Miravet.

***Temps de realització: 5 dies***

Barcelona

Castell de Castellet

Castell del Catllar

Castell de Siurana

Castell d'Escornalbou

Castell de Tortosa

Castell de Miravet

El procés històric és complex i comprèn un llarg període, motius pels quals, a més de presentar una gran ruta pels castells de la Catalunya Nova que han estat els escenaris més importants



*Foradada. Castell de Montsonís*

d'aquest procés de construcció del país, proposem unes altres rutes de menor abast territorial però que ens permeten presentar històries i escenaris més concrets, més il·lustratius de com va viure aquella gent que va ocupar nous territoris on els castells, tan nombrosos i des d'una posició dominant dalt dels turons, marquen el seu caràcter i la seva personalitat.

Aquests itineraris de menor abast, que dins el recorregut també comprenen els castells de la gran ruta pels castells de la Catalunya Nova, s'han estructurat de la manera següent:

**Ruta “La marca de Barcelona” (4 dies)**

*Subruta “La frontera del Llobregat” (2 dies)*

Barcelona  
 Castell de Gelida  
 Castell del Papiol  
 Castell de Subirats  
 Castell d'Eramprunyà  
 Castell de Cornellà de Llobregat  
 Castell de Castelldefels

*Subruta “La frontera del Foix” (2 dies)*

Castell de Sant Martí Sarroca  
 Castell de Castellet  
 Castell d'Olèrdola  
 Castell de Sant Pere de Ribes  
 Castell de Calafell  
 Castell de la Geltrú  
 Castell de Canyelles  
 Castell de Penyafort  
 Vilafranca del Penedès

**Ruta “La marca manresana” (4 dies)**

*Subruta “La frontera de l'Anoia” (2 dies)*

Castell de Claramunt  
 Torre de la Manresana  
 Castell de Boixadors  
 Castell de Montbui  
 Torre de Vallferosa  
 Castell d'Òdena  
 Castell de Fals  
 Castell de Castellfollit de Riubregós  
 Manresa  
 Castell de Calaf  
 Igualada

*Subruta “La frontera del Corb” (2 dies)*

Castell de Santa Coloma de Queralt  
Castell de Guimerà  
Castell de Ciutadilla  
Castell de Verdú  
Castell de Maldà  
Monestir de Vallbona de les Monges

**Ruta “La marca de les Terres de Lleida” (4 dies)**

*Subruta “La frontera del Sió” (2 dies)*

Castell de Montsonís  
Castell de Montfalcó Murallat  
Castell de Concabella  
Castell d’Almenara  
Castell de Florejacs  
Castell de Montclar  
Castell de les Pallargues  
Castell de les Sitges  
Castell de la Guàrdia d’Urgell  
Cervera  
Ponts  
Agramunt

*Subruta “La frontera del Segre” (2 dies)*

Castell de Balaguer  
Lleida  
Castell d’Os de Balaguer  
Castell d’Àger  
Castell de Camarasa  
Castell de Sant Oïsmè  
Castell d’Arbeca  
Castell de la Floresta

**Ruta “La marca de Tarragona” (4 dies)**

*Subruta “La frontera del Gaià” (2 dies)*

Castell del Catllar  
Castell de Tamarit  
Torre del Rei  
Castell de Vila-rodona  
Castell de Ferran  
Castell de Barberà de la Conca  
Castell d’Altafulla  
Monestir de Santes Creus

*Subruta “La frontera del Francolí” (2 dies)*

Montblanc  
Castell d’Escornalbou  
Castell de Siurana  
Castell de Milmanda  
Monestir de Poblet  
Prades  
Castell d’Albarca

*Ruta “La marca de les Terres de l’Ebre” (4 dies)*

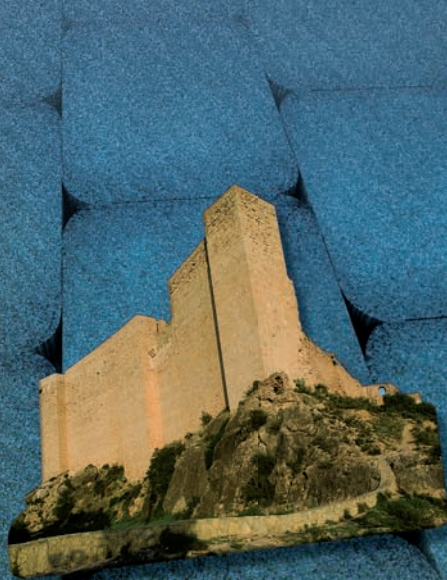
Castell de Miravet  
Castell de Tortosa  
Castell d’Ulldecona  
Castell de Móra d’Ebre  
Torre de l’Aldea  
Castell de Sant Jordi d’Alfama  
Castell d’Amposta  
Torre de la Carrova  
Torre de Burjassénia  
Torre de Camarles  
Horta de Sant Joan

Esperem que aquest seguit d’itineraris que recorren el nostre patrimoni, representat per aquestes forteses, us ajudin a l’hora de programar les vostres estades per aprofundir en el coneixement de la nostra estimada i, a la vegada, sorprenent “terra de castells”.



*Agramunt.  
Castell de Montclar  
d’Urgell*







# ITINERARIS

## Ruta “La marca de Barcelona”

Al final del segle XI el comtat de Barcelona va consolidar el seu poder, no només enfront dels sarraïns, sinó també de la resta de comtats catalans, gràcies a la xarxa defensiva formada pels nombrosos castells repartits pels territoris entre els rius Llobregat i Foix. El domini de la banda esquerra de la plana del Llobregat fins a la costa assegurava el seu poder.

Així, les comarques del Garraf i el Penedès van esdevenir territoris clau en la consolidació del comtat de Barcelona i, encara avui, el seu paisatge mostra, en cada una de les fortaleses que s'hi conserven, la història dels pactes i les guerres que hi van succeir al llarg dels anys, en l'avançada de la seva frontera.

Us proposem, doncs, un recorregut per aquests territoris, sortint de Barcelona, amb la visita a l'antic Palau Comtal, integrat en el conjunt monumental de la plaça del Rei, i continuant pels castells del Papiol, Gelida, Subirats, Penyafort, Sant Martí Sarroca, Castellet, Calafell, la Geltrú, Olèrdola, Canyelles, Sant Pere de Ribes, Castelldefels i Eramprunyà.

### Història de la ruta

El procés de consolidació del comtat no va estar exempt de dificultats, ja que l'avançada de la frontera del Llobregat cap al riu Foix i la consegüent construcció de castells aixecats pel comte, el vescomte, el bisbe i alguns llinatges nobles per a la defensa de la marca del comtat de Barcelona, donava poder a la noblesa, que es va acabar revoltant contra el poder públic ostentat pel comte.

Des d'Olèrdola, al Penedès, va sorgir una de les revoltes feudals contra l'autoritat del comte de Barcelona: la dirigida per Mir Geribert, anomenat pels seus seguidors “príncep d'Olèrdola”.

La revolta, però, no va acabar prosperant i el comte Ramon Berenguer I va saber donar solució a la crisi; gràcies a



la seva superior riquesa, va poder formar un exèrcit que va llançar contra el Penedès, va sufocar la revolució i va posar les bases per a un nou estat feudal en què el comte de Barcelona esdevenia una mena de príncep hegemònic sobre la resta dels comtes catalans restants i cap de l'aristocràcia i la jerarquia eclesiàstica.

El recorregut que us proposem, organitzat en dues subrutes —“La frontera del Llobregat” i “La frontera del Foix”—, us endinsarà, doncs, de la mà dels seus castells, en el procés de consolidació de la marca de Barcelona i del poder comtal.

### Subruta “La frontera del Llobregat”

#### Barcelona

Al cor del nucli antic, hi trobareu la seu del Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona en el conjunt monumental de la plaça del Rei.



Les primeres notícies sobre el castell comtal són del segle x. En aquest lloc, que ja va ser la seu del poder romà, de la cort visigòtica d'Ataülf i del palau comtal d'època carolíngia, els comtes de Barcelona hi van instal·lar el seu palau, que avui coneixem com a Palau Reial Major. Al segle xi, Ramon Berenguer I el Vell el va refer, i al llarg dels anys hi va anar acollint reformes i eixamplaments.

Les restes més antigues, anteriors a les ampliacions dels segles XIII i XIV, són les de la façana vinculada al Saló del Tinell i a la Sala de les Voltes Romàniques. Altres elements que no heu de passar per alt són: la capella de Santa Àgata, antiga capella del palau d'una sola nau i construïda per Jaume II sobre la muralla tardoromana, el Museu Marès i les restes romanes i visigòtiques de la ciutat.

No perdeu l'oportunitat de conèixer a fons les altres joies arquitectòniques que guarda el barri gòtic, com la catedral i el palau del Lloctinent, que és l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

Per comprendre el sistema defensiu de l'època, cal que feu la visita a la muralla medieval; veureu que dels catorze portals originals encara perduren les restes del de Sant Sever i de Trentaclaus, i el de Santa Madrona, davant de les drassanes reials, seu del Museu Marítim de Barcelona. Aquest darrer és el més visible i més ben conservat.

La visita a aquests tres portals permet fer-se una idea clara de la situació de cadascuna de les tres portes amb relació a la resta del traçat de la fortificació medieval de Barcelona, i us donarà la base per anar desgranant la història a través dels castells de la seva marca.

### **Castell de Gelida**

Documentat de l'any 945, el castell de Gelida forma un conjunt monumental on les torres i els murs us mostraran les transformacions i les traces dels esdeveniments històrics que l'han afectat.

L'observació detinguda, en el mateix conjunt, de l'església de Sant Pere del castell i dels seus voltants, us permetrà descobrir-hi diferents tombes antropomorfs dels segles X i XI i gaudir, a més, d'un contrast de sensacions en una seqüència històrica que va del preromànic al barroc.

Diu la història que el castell de Gelida va evitar la penetració àrab a Barcelona en aturar la invasió sarraïna de 1108, que va malmetre tot el Penedès. A través de la visita, coneixereu l'establiment de la fer-



*Gelida. Muralla superior del castell*

ria, el 1264, realitzat per Guillem II de Cervelló, senyor de Gelida, i també us assabentareu, entre d'altres, del transport de l'aigua des de la "font del Senyor" mitjançant una canonada ceràmica.

La vostra estada no serà completa sense la visita al centre d'interpretació, construït aprofitant part de les estructures de l'edifici que hi havia al segle XIV, on trobareu, a més, l'oferta de diversos serveis culturals i activitats relacionades amb el patrimoni històric i natural de la zona.

Aproveiteu l'estada per voltar per dins la vila, que conté valuoses mostres del modernisme, a més de cases d'estiueig i de segona residència, de totes les èpoques. També hi veureu la Casa del Senyor, anomenada "lo castell de baix", casal fortificat del segle XVI. Aquesta casa era residència temporal dels senyors i s'allunyava de les incomoditats del "castell de dalt"; també va ser botiga del poble i presó.

### **Castell del Papiol**

El trobareu situat estratègicament entre Molins de Rei i Martorell. El castell, d'origen romànic, està documentat de l'any 1116.

El castell del Papiol dominava la zona i exigia el peatge del pas de les barques al riu Llobregat, alhora que protegia la important

cruïlla de camins que travessaven cap a Montserrat i també cap al Vallès per l'antiga Via Augusta.

A frec de la fortalesa, veureu que les seves parets mil·lenàries estan construïdes capritxosament omplint els buits de l'esperó rocós.

No en podreu visitar l'interior però val molt la pena que en recorregueu amb deteniment l'entorn immediat i gaudiu de la perspectiva contemplant, des d'aquest mirador excepcional, el territori de la marca de Barcelona sota el domini d'aquest castell.

### **Castell de Subirats**

Documents de l'any 917 citen el castell de Subirats com a residència del vescomte de Barcelona, Ermenard, i del seu germà Udalard; segles més tard va passar al rei Pere III, i després a mans dels Cervelló i dels Gralla.

Des d'aquest privilegiat balcó, a 304 metres d'altitud, encimbellats en un contrafort de la serra d'Ordal i recorrent el recinte sense presses, us sentireu senyors del castell. En una de les parets trobareu uns plànols que us ajudaran a interpretar les dimensions i a ubicar les torres rodones que reforçaven la torre mestra, situada al bell mig.

Des del castell, mirant cap a ponent, on avui veureu Sant Sadurn de Noya envoltada de les seves famoses vinyes, dominareu la plana per on corre l'Anoia i per on passava el camí que es dirigia a la frontera amb els àrabs, i d'on arribaven, doncs, les escomeses sarraïnes.

### **Castell d'Eramprunyà**

Eramprunyà, encimbellat al massís del Garraf, és sens dubte, encara avui, el castell cap d'aquest territori. En època medieval, aquest castell i la seva baronia van arribar a tenir el control sobre els actuals termes de Gavà, Begues, Viladecans, Sant Climent, Castelldefels i fins i tot una part de Sant Boi de Llobregat.

En el seu recinte, que conté nombrosos vestigis de l'època iberoromana, hi distingireu clarament tres recintes fortificats: l'exterior, amb una part important de l'antiga muralla; el jussà, amb l'ermita de Sant Miquel i les tombes antropomorfes, i el sobirà, en què encara reconeixereu les runes del castell-palau gòtic.

No us perdeu, doncs, la visita a aquest imponent balcó, amb visites impressionants sobre el delta del Llobregat i sobre l'immens mar que l'envolta.



Cornellà de Llobregat. Castell

### Castell de Cornellà de Llobregat

La torre dels segles XI i XII va donar pas al Castell Nou o castell de Borni; per tant, avui a Cornellà trobareu un majestuós palau gòtic.

El castell acull l'Arxiu Històric Municipal i funciona com a centre cultural de la ciutat: lloc d'exposicions, concerts, conferències, etc.

Cal que durant la vostra visita feu un repàs a la maqueta que mostra el castell i l'espai fins a arribar al mar, només amb els camps de conreu i les masies, peces clau per a la repoblació d'aquestes terres del pla del delta del Llobregat.

### Castell de Castelldefels

La zona sud del delta del Llobregat estava defensada, al segle X, per la torre, l'església i el recinte murallat del *Castrum Felix*.

Al segle XVI, per defensar-se dels turcs, Felip II va aixecar el cos del castell construït amb pedra de marès rogenç; l'any 1897 Manuel Girona li va donar la fisonomia actual, i des del 1988 l'Ajuntament de Castelldefels és qui vetlla per la seva conservació i les visites al conjunt.





*Sant Martí Sarroca. Pati central del castell*

## Subruta “La frontera del Foix”

### Castell de Sant Martí Sarroca

El conjunt del castell i l'església de Sant Martí Sarroca formen el tàndem característic propi del seu origen altmedieval. Aquesta àmplia llotja natural sobre “sa roca” us permetrà, a la vegada, gaudir de dues visions ben diferents: a una banda, la vista assossegada del conjunt de la població de Sant Martí Sarroca, i de les vinyes i boscos que formen el paisatge d'aquesta part del Penedès, i, a la banda oposada, la verticalitat de l'imponent penya-segat de la riera de Pontons.

Aquest vertiginós espadat que veureu damunt de la riera oferia una defensa natural privilegiada que abans havien ocupat ibers i romans, i que va fer decidir, cap a l'any 984, la construcció d'una torre que va evolucionar fins a convertir-se, en el transcurs dels anys, en una important fortalesa.

L'impulsor de la seva construcció va ser Galí, fundador de la nissaga dels Santmartí, però va ser el seu fill Guillem qui va aixecar el castell entre el final del segle x i l'inici del segle xi. A la mort de Guillem, la seva vídua Adelaida i el seu gendre Mir Geribert, autoproclamat príncep d'Olèrdola, van fer del conjunt una autèntica fortalesa.

Va ser al segle xii quan l'hereu del castell, Arnau de Santmartí, després d'un atac per sorpresa dels almoràvits, va refer les altes muralles convertint-les en gairebé inexpugnables i va construir, dins l'edifici, les estances nobles.

Podreu visitar, a més de les estances de l'edifici, les diverses col·leccions arqueològiques i etnològiques que s'hi exposen: entre d'altres, un monument funerari ibèric del segle III-II aC, anomenat *Venus del Penedès*, diferents làpides sepulcral romanés i també una sopera morisca de ceràmica de Manises del segle xv.

### Castell de Castellet

Encimbellat en un turó i emmirallant-se en el pantà de Foix, trobareu el castell de Castellet.

La pujada a peu fins al castell, pel carrer del mateix nom, ofereix un preàmbul encisador, ja que el poble de Castellet, molt ben restaurat, us oferirà raconets deliciosos amb vistes al pantà.

Les primeres notícies documentades d'aquest castell són de l'any 977, quan es deia castell de Sant Esteve i quan va ser un dels que, al voltant de l'any 1000, definien el límit comtal de la Marca Hispànica, actual Catalunya, amb Al-Andalus, que conformava aleshores la resta de la Península.

La visita comentada, de la qual podreu gaudir durant l'estada, us parlarà de la gran importància estratègica que va tenir el castell, fins al segle xv en possessió de diferents nissagues de feudataris, els comtes de Barcelona (segle xi) i la corona catalanoaragonesa (segle xv).

Sens dubte, els elements originals més importants dels quals podreu gaudir durant l'estada són la torre, que segueix essent un bon exemple de torre residència del segle x; la latrina del segle xi, que visitarem a l'extrem superior de les escales del *domicilium*, i la fortificació del segle xvi de la muralla de llevant, amb els emplaçaments de les peces d'artilleria, que es manifesten en les espitlleres circulars.

Una acurada museografia permet gaudir de la planta baixa del *domicilium*, del segle xi, on poden veure's dues maquetes amb l'aspecte del castell als segles xi i xvi, que ens ajudaran a comprendre les diferents etapes constructives, i diversos elements escultòrics recuperats durant les obres de restauració que va emprendre, l'any 1999, la Fundació Abertis, propietària d'aquest magnífic conjunt monumental.

### Castell d'Olèrdola

Olèrdola va ser fundada l'any 929 per Sunyer, comte de Barcelona, damunt d'un imponent turó, i hi ha tres elements naturals molt importants que copsareu ràpidament durant la visita a aquest cim que domina la plana de l'Alt Penedès: la mateixa muntanya, envoltada d'alts penya-segats; la presència d'aigua, i el domini sobre el territori que l'envolta.

Des d'aquesta situació de domini, a mitjan segle xi, Mir Geribert, senyor del castell, és va rebel·lar contra el comte proclamant-se príncep d'Olèrdola.

Aprofiteu per visitar la seu del Museu d'Arqueologia de Catalunya (MAC) del conjunt històric d'Olèrdola, que està situat just a l'entrada i us il·lustrarà sobre l'evolució històrica del lloc, des de la prehistòria fins a l'època medieval.



*Sant Pere de Ribes. Castell*

### **Castell de Sant Pere de Ribes**

Enmig de la pugna pel territori entre àrabs i cristians, es va bastir aquest castell, situat al nucli antic de la població, vora la riera. La notícia més antiga que se'n té correspon a una carta de franquesa dictada pel bisbe Vives de Barcelona l'any 990, per atreure gent a repoblar el territori.

Anys més tard, va passar a la família Ribes, descendents de Mir Geribert, fins que al 1390 va tornar a ser comprat pel bisbe de Barcelona, Ramon d'Escalles, i ja va pertànyer al bisbat fins al segle XIX, moment en què es van abolir els drets feudals.

Veureu que s'hi conserva la torre de l'homenatge, del segle X, amb dues naus al costat, i a la vora hi ha diferents cases i l'església de Sota-ribes, que conformen l'origen del poble de Sant Pere de Ribes.

### **Castell de Calafell**

Els àrabs el van anomenar *calafell* —és a dir, “castell petit”—, i els anys de culte a la Santa Creu, a l'església situada dins del recinte li van adjudicar també el nom de “castell de la Santa Creu”.



*Calafell. Castell*

Al segle XII, quan els cristians van avançar cap al sud i les tropes comtals van arribar a les terres de l'Ebre, la noblesa feudal va expulsar els camperols de dalt del turó, el van envoltar de muralles i el van transformar en un castell senyorial.

La visita al recinte del castell, al qual arribareu per un deliciós camí empedrat flanquejat també per murs de pedra, us permetrà conèixer, entre d'altres, una construcció curiosa: el Comunidor, un petit edicle quadrat de dos pisos, obert als quatre vents, destinat a maleir les bruixes, els dimonis, les tempestes i els altres mals, i a beneir el terme.

### **Castell de la Geltrú**

De ben segur el castell va ser bastit com a fortificació que depenia del castell de Ribes, i va tenir el mateix propietari, la família Ribes, descendents de Geribert, que va posseir, a més, el castell de Sitges, tots com a feus sota la potestat del bisbat de Barcelona.

El bonic edifici actual, que acull l'Arxiu Històric Comarcal, es va bastir entre els segles XII i XV aprofitant l'estructura de l'edifici medieval. El trobareu al bell mig del barri de la Geltrú, de Vilanova i la Geltrú.

### **Castell de Canyelles**

El Garraf, immensa mola de pedra que feia de frontera natural, tenia un lloc per passar fàcilment i a través del qual les incursions



*Santa Margarida i els Monjos. Castell de Penyafort*

sarraines eren freqüents. Calia, doncs, una posició estratègica que protegís aquest pas cap a la militaritzada Olèrdola, i així sorgeix el castell de Canyelles: “la clau de pas”.

Quan la capital es va desplaçar a Vilafranca, el castell de Canyelles també va continuar essent el seu baluard defensiu.

### **Castell de Penyafort**

El seu origen es remunta al segle XII, moment en què es va construir una torre de defensa pertanyent al castell d’Olèrdola. Posteriorment, va sofrir diverses modificacions que el van transformar en el casalot fortificat que ha arribat fins avui.

A Penyafort va néixer sant Raimon, confessor del rei Jaume I i del papa Gregori IX i gran home de lleis, que, pels seus consells i la seva oratòria, va ser nomenat patró dels advocats.

### **Vilafranca del Penedès**

Aquesta vila, capital del Penedès, és el lloc ideal com a punt de referència obligada per a la ruta que us proposem. Va néixer al principi del segle XII gràcies a diversos factors: la situació geogràfica, les franqueses concedides, la tranquil·litat envers els sarrains i l’impuls que li va donar el comte de Barcelona.

En el període de 1950 a 1981, Vilafranca efectua un gran creixement i avui és una de les principals ciutats mitjanes de Catalunya.

Podeu aprofitar la vostra estada per conèixer el seu barri gòtic i la cultura del vi, present en tot tipus de manifestacions: l’arquitectura, la indústria i les activitats culturals.

## Informació pràctica

### **CENTRE D'INFORMACIÓ DE CATALUNYA**

PALAU ROBERT  
Pg. de Gràcia, 107  
08008 Barcelona  
Tel.: 932 388 091/092/093  
[www.gencat.cat/palaurobert](http://www.gencat.cat/palaurobert)

### **CASTELL DE CASTELLET**

FUNDACIÓ ABERTIS  
Pl. del Castell, s/n  
08729 Castellet i la Gornal  
Tel.: 902 430 462  
[www.fundacioabertis.org](http://www.fundacioabertis.org)

### **CASTELL D'ERAMPRUNYÀ**

INST. MUN. DE GEST. DEL PATR. DE GAVÀ  
Pl. de Dolors Clua, 13-14  
08850 Gavà  
Tel.: 932 639 610  
[www.museudegava.cat](http://www.museudegava.cat)

### **CASTELL D'OLÈRDOLA**

08734 Olèrdola  
Tel.: 938 901 420 / 675 782 936  
[www.mac.cat](http://www.mac.cat)

### **CASTELL DE PENYAFORT**

AJUNT. DE SANTA MARGARIDA I ELS MONJOS  
Av. de Catalunya, 74  
08730 Santa Margarida i els Monjos  
Tel.: 938 980 211  
[www.santamargaridaielsmonjos.org](http://www.santamargaridaielsmonjos.org)

### **AJUNTAMENT DE CALAFELL**

DEPARTAMENT DE CULTURA  
Av. de la Generalitat, 1  
43820 Calafell  
Tel.: 977 695 656  
[www.calafell.org](http://www.calafell.org)

### **AJUNTAMENT DE CANYELLES**

Pl. de l'Onze de Setembre, 1  
08811 Canyelles  
Tel.: 938 973 011  
[www.canyelles.cat](http://www.canyelles.cat)

### **AJUNTAMENT DE CASTELLDEFELS**

ÀREA DE CULTURA  
Pl. de l'Església, 1  
08860 Castelldefels  
Tel.: 936 651 150 (ext.: 1383)  
[www.castelldefels.org](http://www.castelldefels.org)

### **AJUNTAMENT DE CORNELLÀ DE LLOBREGAT**

CASTELL DE CORNELLÀ  
Mossèn Jacint Verdaguer, s/n  
08940 Cornellà de Llobregat  
Tel.: 934 745 135  
[www.cornellaweb.com](http://www.cornellaweb.com)

### **AJUNTAMENT DEL PAPIOL**

Av. de la Generalitat, 7-9  
08754 El Papiol  
Tel.: 936 730 220  
[www.elpapiol.cat](http://www.elpapiol.cat)

### **AJUNTAMENT DE SANT MARTÍ SARROCA**

Ferran Muñoz, 4-6  
08731 Sant Martí Sarroca  
Tel.: 938 991 111 / 938 991 669  
[www.santmartisarroca.net](http://www.santmartisarroca.net)

### **ASSOCIACIÓ D'AMICS DEL CASTELL DE GELIDA**

CENT. D'INTER. DEL CASTELL DE GELIDA  
08790 Gelida  
Tel.: 937 790 146  
[www.castellgelida.org](http://www.castellgelida.org)

### **OFICINA DE TURISME DE BADALONA**

Ptge. de la Plana, 14  
08912 Badalona  
Tel.: 934 832 990  
[www.badalona.cat/aj-badalona/turisme/ca](http://www.badalona.cat/aj-badalona/turisme/ca)

### **OFIC. DE TUR. DE SANTS ESTACIÓ**

Pl. dels Països Catalans, s/n – vestibul de l'estació  
08014 Barcelona  
Tel.: 932 853 834  
[www.barcelonaturisme.com](http://www.barcelonaturisme.com)

**CENTRE D'INFORMACIÓ  
TURISME DE BARCELONA**  
Pl. de Catalunya, 17, soterrani  
08002 Barcelona  
Tel.: 932 853 834  
[www.barcelonaturisme.com](http://www.barcelonaturisme.com)

**OFICINA DE TURISME LOCAL I  
COMARCAL DE CASTELLDEFELS**  
Pintor Serrasanta, 4  
08860 Castelldefels  
Tel.: 936 352 727  
[www.castelldefelsturisme.info](http://www.castelldefelsturisme.info)

**OFICINA DE TURISME  
DE COLLBATÓ**  
Pl. de l'Era, s/n  
08293 Collbató  
Tel.: 937 779 076  
[www.viladecollbato.org](http://www.viladecollbato.org)

**OFICINA MUNICIPAL  
DE TURISME DE CUBELLES**  
Pg. de Narcís Bardají, 12  
08880 Cubelles  
Tel.: 938 952 500  
[www.cubelles.com/cubelles/  
index.phtml](http://www.cubelles.com/cubelles/index.phtml)

**OFIC. DE TURISME DE CATALUNYA  
A L'AEROP. DEL PRAT**  
TERMINALS 1 I 2 - AEROPORT DE BARCELONA  
08820 El Prat de Llobregat  
Tel.: 934 784 704  
[www.catalunyaturisme.com](http://www.catalunyaturisme.com)

**CENTRE DE SERVEIS DE GAVÀ MAR**  
Tellinaires, 55, PB  
08850 Gavà  
Tel.: 932 639 600  
[www.gavaciutat.cat](http://www.gavaciutat.cat)

**OFICINA DE TURISME DE SANT  
SADURNÍ D'ANOIA**  
Hospital, 21-23  
08770 Sant Sadurní d'Anoia  
Tel.: 938 913 188  
[www.santsadurni.cat](http://www.santsadurni.cat)

**OFIC. MUN. D'INFOR. TURÍSTICA**  
Pl. d'Eduard Maristany, 2  
08870 Sitges  
Tel.: 938 944 305  
[www.sitgestur.cat](http://www.sitgestur.cat)

**OFICINA DE TURISME  
DE SUBIRATS**  
Estació de Renfe de Lavern, s/n  
08739 Lavern-Subirats  
Tel.: 938 993 499  
[www.turismesubirats.com](http://www.turismesubirats.com)

**OFICINA DE TURISME  
DE VILAFRANCA DEL PENEDÈS**  
Cort, 14  
08720 Vilafranca del Penedès  
Tel.: 938 920 358  
[www.turismevilafranca.com](http://www.turismevilafranca.com)

**OFICINA MUNICIPAL  
DE TURISME DE VILANOVA  
I LA GELTRÚ**  
Pg. del Carne, s/n (Parc de Ribes Roges)  
08800 Vilanova i la Geltrú  
Tel.: 938 154 517  
[www.vilanovaturisme.cat](http://www.vilanovaturisme.cat)

**OFICINA DE TURISME  
PROMOCIÓ CIUTAT**  
Pl. de la Vila, 10  
08800 Vilanova i la Geltrú  
Tel.: 938 935 555  
[www.vilanovaturisme.net](http://www.vilanovaturisme.net)

**FUNDACIÓ CASTELLS  
CULTURALS DE CATALUNYA**  
Tel.: 973 402 045  
[www.castellscatalunya.com](http://www.castellscatalunya.com)

## Ruta “La marca manresana”

Us presentem un recorregut pels castells agrupats a l’anomenada “frontera de l’Anoia”, que s’inicia amb el recorregut medieval de la ciutat de Manresa, la seu d’un comtat creat de forma expressa per defensar el territori i afavorir el repoblament de les terres que vorejaven els rius Cardener i Anoia.

Podreu visitar diferents castells i torres que defensaven el comtat de Manresa i s’estenien al llarg de la frontera; us permetran conèixer la història d’aquests castells i el seu paper en el repoblament d’aquesta part del territori.

La segona part de la ruta, que ressegueix la “frontera del riu Corb”, s’inicia a la vila de Santa Coloma de Queralt, una ciutat emmurallada, depenent al seu dia del castell de Queralt, que conserva un nucli històric medieval de gran interès i que obre el camí per conèixer la vall del Riu Corb, una vall de singular bellesa en la qual destaquen, entre d’altres, la vila de Guimerà, amb el castell i el nucli històric, i les viles de Ciutadilla, Maldà i Verdú, que ens permetran conèixer els castells de frontera que protegien aquesta vall enfront del regne musulmà de Lleida.

### Història de la ruta

El comtat de Manresa dominava un territori molt extens que arribava, de Manresa, fins a prop de Lleida, vigilat per les altes torres anomenades “manresanes”, però no va comptar amb cap estructuració política diferenciada i sempre va aparèixer com a domini del comtat d’Osona.

Per assegurar el control dels territoris que s’anaven conquerint als musulmans, calia repoblar-los. En el procés de repoblació del territori i d’avançada de la frontera de la marca del comtat de Manresa-Osona, es va originar un nou sistema de poblament resultant de les estratègies de repoblament aplicades: les concessions i franqueses.

En aquesta ruta a través de la marca manresana, a cavall de la Catalunya Vella i la Catalunya Nova, podreu copsar les diferències i particularitats entre el poblament típic de la Catalunya Vella, més dispers, en masos, i amb una població sotmesa a les servituds i els mals usos, i el que serà el poblament tipus de la Catalunya Nova, més concentrat en viles murallades, amb una població que gaudeix de més llibertats tot i l’existència dels vincles feudals amb els senyors laics o eclesiàstics.



## Subruta “La frontera de l’Anoia”

### Castell de Claramunt

El castell de Claramunt va ser lloc de defensa i de vigilància de la conca d’Òdena i una de les avançades més importants del comtat de Barcelona en el procés de colonització d’aquest territori.

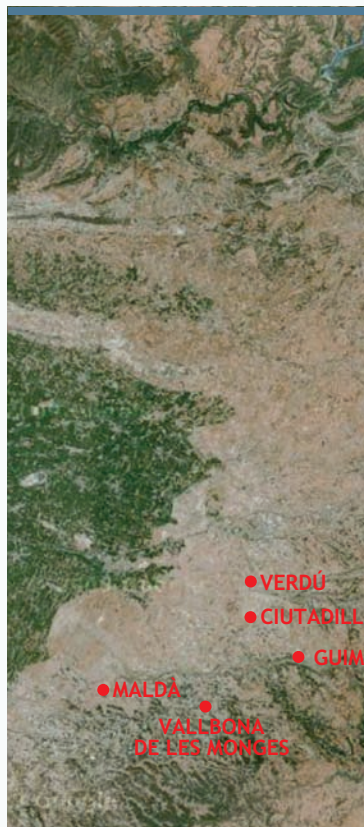


La Pobla de Claramunt. Castell

Els Claramunt van ser els senyors del castell entre el segle x i principi del xiv; el 1306 van traspasar el senyoriu als Cardona, i al segle xvii el castell es va convertir en centre comarcal del domini dels Cardona-Medinaceli damunt les terres de la Pobla i la Torre de Claramunt, Carme, Castellolí, Òdena, Orpí, Jorba, Santa Margarida de Montbui, Rubió i Vilanova del Camí, i el van regentar fins al segle xix, quan va quedar del tot abolit l’Antic Règim.

En arribar al castell, us rebrà una muralla amb set bestorres defensives. Val la pena que us fixeu en els fragments d’*opus spicatum*, pedres col·locades al mur en forma d’espiga característiques de l’època. Quan travessareu la primera muralla, en trobareu una altra edificada a la segona meitat del segle xv.

Ja a dins del recinte, a la vista de les restes de l’església de Santa Maria, amb la capella annexa de Santa Margarida, gaudireu del paisatge excepcional des de la torre d’homenatge, de forma poligonal per fora i rectangular per dintre. Visitareu la presó, la sala petita, la sala gran —amb l’exposició permanent titulada “Arqueologia medieval a l’Anoia”— i les diferents dependències que s’hi han pogut conservar.



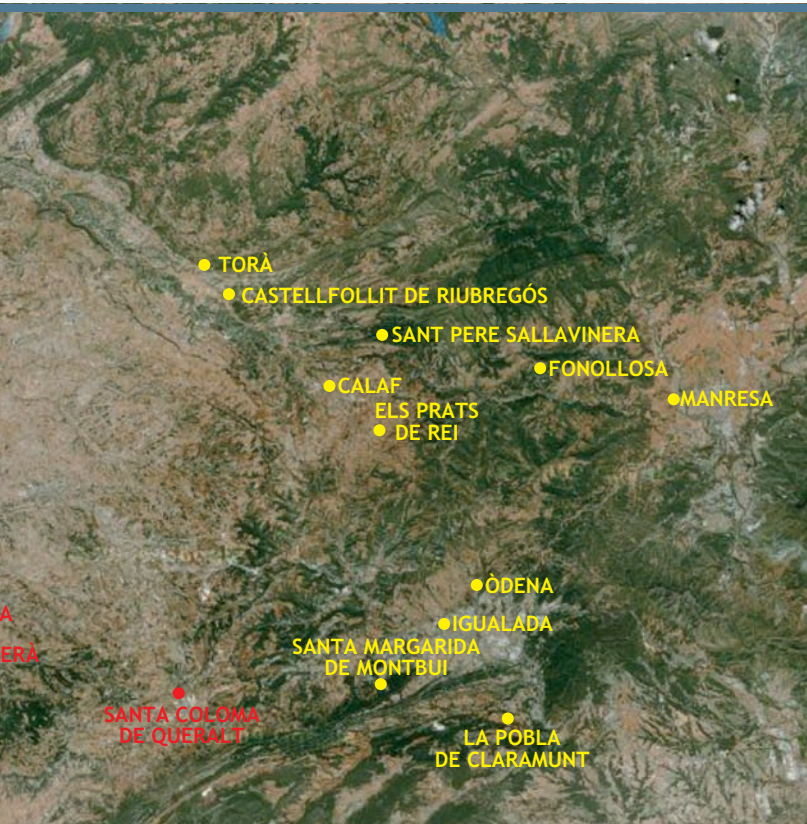
### Torre de la Manresana

El nom de la Manresana li ve de la funció de vigilància fronterera que tenia l'antic castell que delimitava el comtat de Manresa amb la vegueria de Cervera. Precisament les seves primeres referències són de l'any 930, quan pertanyia al comtat de Manresa. El castell, però, no es documenta fins al 1012 i no consta l'organització del terme a redós del castell fins a l'any 1034.



L'entorn de la torre, molt ben explicat museogràficament,

*Els Prats de Rei. Torre de la Manresana*



amb uns grans panells, i la interessant ascensió fins al capdamunt, fan d'aquest castell un lloc de visita obligada. Al seu costat podreu veure les restes de la muralla, fragments de murs de dependències annexes a la torre, i una estança coberta amb volta de pedra.

La defensa d'aquesta part de la frontera es feia conjuntament amb el castell de Boixadors al nord-est, el de Rubió al sud i el de Calaf al nord-oest.

Preneu-vos amb calma l'ascensió fins al cim perquè hi ha una estona de pujar escales fent voltes i més voltes fins a arribar a conquerir el terrat, al nivell més alt. Si us hi fixeu, durant l'ascensió veureu que els murs es van fent més prims a mesura que aneu pujant i un cop travesseu la porta d'accés, situada ja a 11 metres d'alçada, veureu que encara hi ha les pedres que acollien els eixos de les portes i els forats per passar-hi la barra i deixar la torre principal "tancada i barrada", ben protegida dels enemics.

### **Castell de Boixadors**

Hi ha esment del castell en diferents documents des de l'any 1015, i el seu origen com a castell termenat s'emmarca dins el procés històric de la repoblació d'aquest indret.

Al segle XII els Boixadors van participar amb Ramon Berenguer IV en la conquesta del regne taifa de Lleida, i un cop conquerit aquest també van organitzar la repoblació dels termes que com-



*Sant Pere Sallavinera. Castell de Boixadors*

prenien, a l'actual comarca de les Garrigues, els castells de Tar-rés, l'Espluga Calba i Fullella.

Podreu observar amb detall l'arquitectura del castell, de transició entre el romànic i el gòtic, i visitar diferents dependències dins el recinte murallat, amb elements característics de l'anomenat "gòtic civil", propi del final de l'edat mitjana i inici de l'època moderna. Al costat del castell trobareu l'església de Sant Pere de Boixadors, del segle XI, amb una ampliació també d'època gòtica.

### Castell de Montbui

Aquest castell va ser erigit l'any 987 pel bisbe Froià de Vic, per ordre del comte Borrell, amb motiu de la nova fortificació de la frontera amb els sarraïns, en la qual havia imposat el seu poder el cabdill àrab Almansor l'any 985, que destruï alguns d'aquests castells fronterers i arribà fins i tot a atacar Barcelona.

Us sorprendrà d'entrada la forma de la gran torre que es conserva de l'antic castell, amb els angles exteriors arrodonits, detall que la situen a l'època preromànica, al segle X.

La Tossa ha esdevingut merescudament un símbol i un lloc de pelegrinatge religiós i turístic durant molts anys. No us perdeu la visita a l'església de Santa Maria i el plaer de gaudir d'una bona estona de silenci tot admirant-ne la construcció, la pica baptismal tallada en pedra i la imatge de la Mare de Déu de Gràcia que s'hi venera.

### Torre de Vallferosa

La impressionant torre de Vallferosa, la més alta de Catalunya, amb 33 metres d'alçada i construïda pels volts de l'any 1000, és considerada l'obra mestra de l'arquitectura militar europea del segle X, ja que és l'única torre que es conserva de la seva època, sense modificació ni reestructuració. Controlava el pas per l'antic camí ral que anava a Solsona pel fons de la vall, als seus peus.



Torà. Torre de Vallferosa

Si no patiu vertigen, us recomanem l'ascensió fins a dalt de tot, una experiència que no oblidareu fàcilment.

### **Castell d'Òdena**

El castell d'Òdena es va bastir sobre un turó de guix dominant la població i la conca d'Òdena. Veureu que sovint es va emprar aquest material en la construcció dels seus murs.

Només hi trobareu dempeus, però, una torre de defensa de parets gruixudes i amb un perímetre exterior d'onze cares, visitable si us poseu en contacte amb l'ajuntament. Al voltant veureu encara part de les muralles, restes d'habitatges excavats a la roca del guix i una cisterna d'època moderna.

### **Castell de Fals**

Ja hi ha mencions de l'existència del castell, que controlava el camí ral de Barcelona a Cardona, des de l'any 996.

La torre que veureu adossada a l'antiga rectoria i a l'església parroquial de Sant Vicenç és la més antiga i forma part de l'antic castell; l'altra, de 18 metres d'alçada i 9 de diàmetre, situada a migdia, és del final del segle XIII i principi del XIV. El lloc és molt evocador i és absolutament recomanable visitar-lo.



*Fonollosa. Castell de Fals*

**Castell de Castellfollit de Riubregós**

Les seves muralles formaven part d'una fortalesa àrab anterior, de quan Castellfollit era baluard del califat de Còrdova.

A partir de l'any 972 ja s'esmenta aquest castell, dit també de Sant Esteve, com a possessió dels comtes de Cerdanya; el 1148 passa al domini directe dels comtes de Barcelona, i al final del segle XIII és senyorejat pels Cardona com a feudataris de la casa reial.

És molt recomanable la visita a les seves restes i a les torres del Raval i de la Ballesteria, encimbellades als turons que envolten Castellfollit.

**Manresa**

Quan Guifré el Pelós va conquerir el lloc cap al 879-880, va escollir Manresa com a centre del nou comtat que havia d'assumir les funcions militars i de repoblació de la zona.

L'any 1002, Manresa va ser saquejada i la seva seu incendiada pels sarraïns, dirigits pel fill d'Almansor. Després de l'atac, el bisbe de Vic, Oliba, es va encarregar de donar un impuls a la restauració de l'església i de la vila.

Aprofiteu l'estada per visitar la Seu, l'edifici cabdal de Manresa i una de les esglésies més notables del gòtic català, el Pont Vell i el Nou, les muralles i el carrer del Balç.

**Castell de Calaf**

L'any 1093, al peu del recinte del castell de Calaf, va sorgir el nucli de població protegit amb una muralla, que va anar evolucionant i creixent fins a arribar a ser un recinte fortificat al segle XVI.

Al final del segle XI va gaudir del privilegi de tenir moneda pròpia, i al segle XIII apareix la primera notícia documental sobre el seu mercat i les fires.

Cal visitar-hi, a més del castell, la plaça Gran i els portals de l'Hospital i de Xuriguera, l'antic hospital, l'església de Sant Jaume, el convent de Sant Francesc i algunes cases senyorials reparades per la vila.

**Igualada**

Igualada es va formar cap a la segona meitat del segle X al voltant de la Sagrera de Santa Maria d'Igualada. Pertanyia al castell

d'Òdena i se'n va independitzar quan va ser cedit en alou al monestir de Sant Cugat.

La seva posició en una important cruïlla de camins al marge esquerre del riu Anoia va afavorir-ne el desenvolupament, i l'any 1381 va rebre el títol de carrer de Barcelona, va quedar sota la seva tutela i es va equiparar a aquesta en drets, llibertats i prerrogatives.

Cal aprofitar l'estada per visitar-hi la fàbrica de Cal Boyer i l'antiga adoberia de Cal Granotes, que formen part del Museu de la Pell d'Igualada i Comarcal de l'Anoia.

## Subruta “La frontera del Corb”

### Castell de Santa Coloma de Queralt

Santa Coloma de Queralt, “roca alta”, va néixer als volts del segle x com una petita fortificació bastida en l'actual nucli de Santa Coloma, a l'aixopluc del proper castell de Queralt, a Bellprat, comarca de l'Anoia, i apareix referenciada per primera vegada en un document del 976 com a lloc situat en el territori de la Marca, és a dir, en terra de frontera entre la Catalunya cristiana i la musulmana.

De lluny veureu l'edificació més antiga, la torre circular del final del segle xi, com s'enlaira per damunt del palau renaixentista que l'envolta. Accedireu al castell a través del pati d'armes després de comprovar que tot el conjunt està tancat per una muralla amb els seus portals d'accés.



*Santa Coloma de Queralt. Castell*

Les edificacions han sofert nombroses modificacions al llarg dels segles. Durant la visita podreu distingir clarament, a la planta baixa i als soterranis, les dependències pròpies d'un castell fortificat d'origen romanicogòtic i les afegides fins a convertir-lo en el palau renaixentista barroc representat per l'esplèndida façana. Gràcies a la rehabilitació que n'ha fet l'ajuntament, el castell s'ha convertit en la casa de cultura de la vila.

Els Queralt van ser poderosos senyors i comtes, tant, que al final de l'edat mitjana el seu patrimoni era el segon de Catalunya després del dels Cardona; d'aquí que finalment el nom de "castell dels Comtes" hagi estat el que ha perdurat fins als nostres dies.

### Castell de Guimerà

El riu corbat, el Corb, us portarà fins a Guimerà; molt a la vora hi ha les restes del convent de la Vallsanta. Aquest monestir romanicogòtic



*Guimerà. Castell i muralla*

—que ja existia al segle XIII i del qual avui només veureu les restes de l'absis de l'església amb tres finestral i algunes arcades—, juntament amb el monestir del Pedregal, prop de Tàrrrega, i el de Vallbona de les Monges, formaven la tríada de monestirs cistercencs de la comarca.

Un cop a Guimerà us trobareu vora el riu i davant un laberint de carrers que s'enfilen cap a l'església i el castell medieval i creen un joc original de formes arquitectòniques. Aquest seguit de portals, muralles, finestral artístics, carrers amb belles arcades i tota l'estructura per si mateixa, va fer que fos declarat conjunt historicoartístic el 20 de juny de 1975.



La família Cervelló van ser dels primers que van veure el Corb des d'aquesta talaia; el cognom va canviar després a Alemany i més tard a Rocabertí, passant per un seguit de cognoms molt embrancats en la història de Catalunya, entre ells els Castre i els Pinós.

Quan hi aneu, a més del nucli i el castell, no deixeu de visitar el museu, ubicat a l'edifici de la plaça Major, anomenat Cort del Batlle, que acollia una cort on es tractaven els temes i s'impartia la justícia en nom del senyor feudal, i que posteriorment, al llarg de l'edat mitjana, va ser la casa de la vila.

### **Castell de Ciutadilla**

Quan sols es parla de les muralles del castell en un document de l'any 1029, es nomena Guerau de Guimerà com a senyor jurisdiccional. Resseguint el fil dels senyors del lloc, després s'hi troben diferents Gisperts de Guimerà, entre ells el Gispert que al segle XVI converteix l'antiga fortalesa militar en magnífic palau renaixentista aixecant la gallarda torre de l'homenatge.

Els nombrosos escuts esculpits a les pedres, que veureu durant la visita adornant els dentells de les portes, us seran una lliçó viva sobre els cognoms de les cases nobles que habitaren el castell; en veureu de totes mides i maneres, però la major part amb un element comú: les dues faixes horitzontals corresponents als Guimerà, que durant tantes centúries van ser senyors del castell, del poble i del terme de Ciutadilla fins que va passar als Cardona l'any 1665.

### **Castell de Verdú**

A Verdú, el nucli antic encara guarda l'estructura de vila closa a la qual s'accedia per quatre portals. Aquest recinte fortificat donava cabuda als repobladors que, junt amb els del castell de



*Verdú. Castell*

Ciudadilla, defensaven la frontera construïda enfront de la darre-  
ra plaça musulmana establerta a la ciutat de Lleida.

Del castell, ja n'hi ha notícies documentades des de l'any 1055, quan aquesta zona va ser conquerida per Ramon Berenguer I. El 1227 la fortalesa va passar a mans de Poblet i els monjos la van convertir en residència-palau. Més tard el rei Pere III el Cerimoniós va concedir a l'abat de Poblet, senyor de la vila, el privilegi de celebrar-hi un mercat setmanal cada dimecres i una fira anual que va arribar a ser la més important del Principat en transaccions d'animals.

Durant la vostra estada, no deixeu de visitar, a més del castell, alguns dels nombrosos tallers de ceramistes que han donat mescuda fama a la vila.

### Castell de Maldà

L'any 1040 Ramon Folch de Cardona, vescomte d'Osona, testava a favor de la canònica de Sant Vicenç de Cardona, amb motiu de la seva consagració, i li deixava l'indret amb la condició que hi



*Maldà. Castell i poble*

edifiqués un castell, una església i l'ajudés a lluitar contra els sarraïns. Aquest és l'origen del castell, centre de la Baronia i del poble del mateix nom que es va construir al voltant.

El que veureu, però, durant la vostra estada és el nou castell edificat el 1212 per Guillem de Cardona.

### Monestir de Vallbona de les Monges

No deixeu d'anar al monestir de Santa Maria de Vallbona, el cenobi cistercenc femení més important de Catalunya, documentat des de l'any 1153.



Vallbona de les Monges.  
Monestir

Deu els seus inicis a unes agrupacions mixtes d'ermitans organitzats en forma de comunitat doble, sota el bàcul pastoral del seu fundador, Ramon de Vallbona, i observant la regla de sant Benet.

Durant l'any 1175 els homes es van traslladar al Montsant i la comunitat, llavors exclusivament femenina, s'incorpora a l'orde del Cister. Avui continua sent en mans de les monges, un lloc de vida contemplativa i un centre de cultura, de treball i de pregària encaminat només al servei diví.

## Informació pràctica

### CASTELL DE BOIXADORS I DE CASTELLFOLLIT DE RIUBREGÓS

ALTA ANOIA CONS. DE PROM. TURÍSTICA  
Pg. de Josep M. Llobet, ctra. C-14/12  
08281 Els Prats de Rei  
Tel.: 938 680 366  
[www.altaanoia.info](http://www.altaanoia.info)

CASTELL DE BOIXADORS  
08281 Sant Pere Sallavinera  
Tel.: 625 042 629 (guia)

CASTELL DE FALS  
AJUNTAMENT DE FONOLLOSA  
Església, s/n  
08259 Fonollosa  
Tel.: 938 366 005  
[www.ajfonollosa.net](http://www.ajfonollosa.net)

TORRE DE LA MANRESANA  
MUSEU D'HISTÒRIA DE CATALUNYA  
Pl. de Pau Vila, 3 (Palau de Mar)  
08039 Barcelona  
Tel.: 932 254 700  
[www.mhcat.cat](http://www.mhcat.cat)

TORRE DE LA MANRESANA  
Paratge de la Manresana –  
polígon 14  
08281 Els Prats de Rei

TORRE DE VALLFEROSA  
AJUNTAMENT DE TORÀ  
Pl. del Vall, 1  
25750 Torà  
Tel.: 973 473 028  
[www.tora.cat](http://www.tora.cat)

CASTELL  
DE LA TOSSA DE MONTBUI  
AJUNT. DE SANTA MARGARIDA DE MONTBUI  
Ctra. de Valls, 57  
08710 Santa Margarida de  
Montbui  
Tel.: 938 034 735  
[www.montbui.net](http://www.montbui.net)

FUNDACIÓ  
LA TOSSA DE MONTBUI  
Apt. de Correus, 34  
08710 Montbui  
Tel.: 938 043 727

**AJUNTAMENT DE CIUTADILLA  
AMICS DEL CASTELL  
DE CIUTADILLA**  
Pl. Major, 1  
25341 Ciutadilla  
Tel.: 973 303 010  
[www.castelldeciutadilla.com](http://www.castelldeciutadilla.com)

**AJUNTAMENT DE MALDÀ**  
Pl. de l'Homenatge a la  
Vellea, 1  
25266 Maldà  
Tel.: 973 330 045  
[www.malda.ddl.net](http://www.malda.ddl.net)

**AJUNTAMENT D'ÒDENA**  
Pl. Major, 2  
08711 Òdena  
Tel.: 938 017 434  
[www.odena.cat](http://www.odena.cat)

**AJUNTAMENT DE LA POBLA  
DE CLARAMUNT**  
Av. de Catalunya, 16  
08787 La Pobla de Claramunt  
Tel.: 938 086 075 / 670 225 516  
[www.lapobladeclaramunt.cat](http://www.lapobladeclaramunt.cat)

**OFICINA DE TURISME  
DE CALAF**  
Pl. dels Arbres, s/n  
08280 Calaf  
Tel.: 938 680 833  
[www.calaf.cat](http://www.calaf.cat)

**OFICINA DE TURISME  
DE L'ALTA ANOIA**  
Ravalet, 31  
08281 Els Prats de Rei  
Tel.: 938 680 366  
[www.altaanoia.info](http://www.altaanoia.info)

**OFICINA MUNICIPAL  
DE TURISME**  
Pl. Major, s/n  
25341 Guimera  
Tel.: 973 303 525  
[www.guimera.cat](http://www.guimera.cat)

**OFICINA D'INFORMACIÓ  
CULTURAL I TURÍSTICA  
D'IGUALADA**  
Garcia Fossas, 2 (plaça de la  
Creu)  
08700 Igualada  
Tel.: 938 019 116  
[www.igualada.cat](http://www.igualada.cat)

**OFICINA DE TURISME  
DEL CONSELL COMARCAL  
DE L'ANOIA**  
Pl. de Sant Miquel, 5  
08700 Igualada  
Tel.: 938 051 585  
[www.anoiaenviu.cat](http://www.anoiaenviu.cat)

**OFICINA DE TURISME  
DE MANRESA**  
Via de Sant Ignasi, 40, baixos  
08240 Manresa  
Tel.: 938 784 090

**OFICINA MUNICIPAL  
DE TURISME**  
Pati del Castell, s/n  
43420 Santa Coloma de  
Queralt  
Tel.: 977 880 478  
[www.stacqueralt.altanet.org](http://www.stacqueralt.altanet.org)

**OFICINA DE TURISME DE  
VALLBONA DE LES MONGES**  
Pg. de Montesquiu, s/n  
25268 Vallbona de les Monges  
Tel.: 973 330 567  
[www.vallbona.ddl.net](http://www.vallbona.ddl.net)

**OFICINA DE TURISME  
DE VERDÚ**  
Pl. Major, 1  
25340 Verdú  
Tel.: 973 347 007  
[www.verdu.cat](http://www.verdu.cat)

**FUNDACIÓ CASTELLS  
CULTURALS DE CATALUNYA**  
Tel.: 973 402 045  
[www.castellscatalunya.com](http://www.castellscatalunya.com)

## Ruta “La marca de les Terres de Lleida”

Dos rius, el Sió i el Segre, seran els fils conductors del recorregut pels castells de la marca de Lleida a través de quatre comarques de les terres de ponent: la Noguera, la Segarra, l’Urgell i el Segrià.

Resseguint el curs del riu Sió des del seu naixement, a Gàver, fins a trobar-se amb el Segre, prop de Balaguer, coneixerem tot un seguit de castells i viles emmurallades que van néixer a la vora de les seves aigües, que avui són escasses.

Hi ha dues ciutats musulmanes, Lleida i Balaguer, que van tenir un paper cabdal en l’organització i el control de la frontera superior del món andalusí. Així, la segona part del recorregut us portarà a conèixer aquestes dues ciutats envoltades d’un conjunt de castells i viles que es desplegaven en un territori articulat entorn de dues unitats geogràfiques principals: el riu Segre i la serra del Montsec.

Paisatge i castells van de la mà en aquest desconegut territori de les Terres de Lleida; monuments emblemàtics i gegantins com la Seu Vella, a Lleida, una de les catedrals més importants de Catalunya, i d’altres de més discrets, com el segarrenc castell de la Ratera, enmig d’extensos conreus de secà, seran els vostres amfitrions.

### Història de la ruta

A l’alta edat mitjana, fins al segle x, quan el territori català desplega tota la xarxa de castells per defensar-se dels sarraïns instal·lats al sud, alguns d’ells es construeixen aprofitant les antigues estructures iberes o romanes. Així, molts d’aquests castells, a l’inici, eren de fusta i a partir de mitjan segle xi, a la baixa edat mitjana, es va emprar la pedra i la calç com a materials bàsics.

Les primeres torres de defensa, isolades o acompanyades d’un recinte murallat, acomplien funcions de defensa, de guaita i de control del territori.



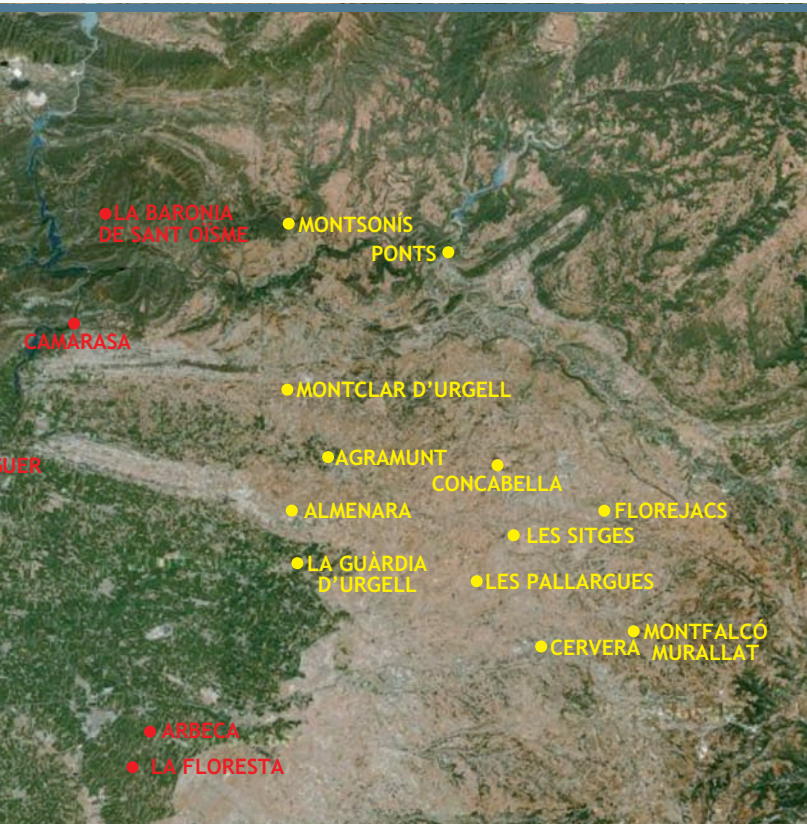
A partir del segle XI, els castells es van convertir en centres de cada territori, castells termenats, és a dir, nucli de domini, centre administratiu del senyoriu i habitatge dels senyors feudals, i la seva arquitectura evolucionava així per acomplir les noves funcions. D'aquesta manera, a més de les torres, van sorgir les quadres, les cases fortes, les viles murallades i els castells-palau.

Aquesta ruta per la marca de les Terres de Lleida us endinsarà per les diverses tipologies constructives a banda i banda de la frontera, i us donarà a conèixer la dinàmica de pactes i enfrontaments entre els seus habitants.

## Subruta “La frontera del Sió”

### Castell de Montsonís

La primera referència documental del castell de Montsonís és de l'any 1131, segons la qual el vescomte Guerau Ponç de Cabrera





Foradada. Castell de Montsonís

retorna uns béns a l'abadia de Sant Pere d'Àger i ratifica donacions anteriors fetes pel seu avi Arnau Mir de Tost a la canònica, alhora que n'hi afegeix de noves, entre les quals el *castrum vero de Montcenis*.

Des d'aleshores, aquesta fortalesa que va manar construir el comte d'Urgell Ermengol II el Pelegrí s'ha mantingut en poder dels descendents d'Arnau Mir de Tost: els Cabrera, vescomtes d'Àger, els Ribelles, els Ponts i, finalment, els Rocabruna, i avui dia els Montoliu.

L'emplaçament estratègic de la fortalesa, vora la frontera, li va donar un gran protagonisme durant 125 anys de lluites entre la Catalunya Vella, cristiana, i la Catalunya Nova, encara en poder dels musulmans. Les lluites van durar des del 1024 fins al 1149, que va tenir lloc la conquesta definitiva de Lleida.

Els descendents dels senyors del castell de Montsonís, durant trenta generacions, han estat protagonistes de fets heroics que han marcat la història de Catalunya, i en aquests darrers anys el castell ha cobrat protagonisme com a exemple pioner al Principat de la iniciativa basada en la gestió adequada del patrimoni cultural com a motor de l'economia d'un territori i d'un país. La feina que es fa ara des d'aquest llogaret, seu de la Fundació Castells Culturals de Catalunya, és intentar estendre aquesta iniciativa als vora de dos mil castells catalans.

Durant la visita al castell gaudireu de les explicacions del guia i us submergireu entre els tapissos del saló dels avantpassats imaginant, entre d'altres, que espereu el torn per coure el pa i donar-ne l'impost al senyor, que vigileu la frontera des de la torre d'homenatge, que comproveu l'accés al passadís secret o vigileu els pelegrins allotjats per una nit al castell, i tantes seqüències de la vida d'aquells anys, com us suggerirà cada un dels detalls de les estances que visitareu.



*Les Oluges. Castell i muralla de Montfalcó Murallat*

### Castell de Montfalcó Murallat

Bastit en una estratègica talaia que domina la confluència de la riera de Vergós, guerreat amb el riu Sió, Montfalcó és una autèntica vila closa emmurallada que ha resistit el pas del temps sense perdre els seus murs defensius de vuit metres d'alçada per dos metres d'amplada, una lliçó viva de com eren els nostres pobles quan àrabs i cristians se'n disputaven el domini.

Aquests alts murs sense obertures protegeixen tot el conjunt i li donen l'aspecte d'una suda àrab, un enclavament sarraí de resistència que, junt amb les Oluges i Tarroja, combatia contra els cristians, fins que l'any 1015 la Marca en aquesta zona es va adjudicar a Guillem de Queralt, carlà de Mediona i Clariana, amb la missió de combatre aquest espai de resistència musulmana entre Calaf i la vall de Gàver.

Quan es va traslladar la frontera i va desaparèixer la marca de Berga, a mitjan segle XII, el castell estava en mans de Bernat de Montesquiú, que el va empenyorar l'any 1154 a Arnau de Cervera, però sota el domini del vescomte de Cardona i, a més, del comte de Barcelona.

La ferma entrada que travessareu per accedir a l'interior és l'única que hi ha; fixeu-vos que conserva l'estructura fortificada de doble porta en angle amb un pati interior descobert, per poder aniquilar els atacants des de dalt la muralla, en el moment que haguessin travessat la primera porta.

Un cop dintre el nucli, hi trobareu una dotzena de cases adossades d'esquena al mur perimetral i veureu la cisterna a la plaça central. Durant la vostra estada comprovareu que la vila conserva encara un cert estil moresc.



Podeu resseguir la muralla per dintre el nucli travessant els porxos i anant pels carrerons coberts per voltes; l'ambient fosc, fresc i solitari us traslladarà a l'època medieval i no us serà difícil d'imaginar els defensors de la fortalesa atrafegats amunt i avall per aquests passadissos intramurs.

### Castell de Concabella

Fent la volta a la fortalesa, copsareu la impressionant dimensió d'aquest castell de planta rectangular, transformat en palau senyorial i que té la fama de ser el més gran d'aquesta terra de castells.

Podreu admirar els grans carreus de pedra, els finestrals d'estil renaixentista, i també descobrir-hi les dues torres quadrades que encara s'han conservat. A la part est del castell, hi trobareu l'església romànica de Sant Salvador de Concabella.

Ja l'any 1040 hi ha notícies del castell, de l'època en què estava en mans del comtat i bisbat d'Urgell. A partir de mitjan segle XI, apareixen com a propietaris els Concabella, senyors també del veí castell de les Pallargues.

Avui, mitjançant una iniciativa de l'ajuntament, el Consell Comarcal de la Segarra i la Direcció General de Turisme de la Generalitat de Catalunya, s'hi ha posat en marxa un complet espai museístic: el Centre d'Interpretació sobre els Castells del Sió.

### Castell d'Almenara

Una curta passejada des d'on deixareu el cotxe us portarà fins al castell d'Almenara, també anomenat Pilar d'Almenara. La dicció àrabiga *almenara* equival a "torre de senyals" o "talaia".



Agramunt. Castell d'Almenara

Coronant la serra veureu la torre, ben restaurada i rodejada de les restes del fossat, d'un poblat, unes muralles, i a la vora, les ruïnes del vetust temple dedicat a sant Vicenç màrtir.

El conjunt té l'origen en un poblat fortificat tardoromà o visigòtic i la talaia que ens ha arribat fins als nostres dies va ser construïda possiblement pels àrabs i refortificada al segle XI, sota el domini dels comtes d'Urgell quan era castlà Pere Miró de Ponts.

Podreu pujar al cim i situar-vos a uns 160 metres pel damunt de la plana d'Urgell, des d'on gaudireu de vistes impressionants sobre el pla d'Urgell, a un costat, i sobre la serra prepirinenca, a l'altre. A la nit, la llum titil·lant d'infininitat de pobles sotmesos als vostres peus us transmetrà una sensació difícil d'oblidar.

### Castell de Florejacs

Des de la seva conquesta als sarraïns, Florejacs va pertànyer al comtat d'Urgell. El castell medieval es va fer sobre una fortalesa més antiga, amb un nom que té arrels en els ibers: *loreac*, "elevació fortificada de les flors".

Un dels primers senyors del castell va ser Galceran Erimany, que van fer captiu l'any 1110 en el decurs de les croades i va haver d'empenyorar el castell per poder-se pagar el rescat.



Torrefeta i Florejacs. Castell de Florejacs

Avui en són propietaris la família Jaumandreu-Balanzó, que n'han dut a terme tota la reforma i rehabilitació. Visitant les diferents plantes, hi trobareu el celler, la presó i les habitacions, acurades fins al mínim detall, i l'interessantíssim rosari d'objectes de diverses èpoques: les joguines exposades a la sala de les col·leccions, els vestits, la col·lecció de ventalls, etc.

No deixeu de fer una volta pels carrerons del poble, entrant i sortint del magnífic recinte clos, pels antics portals que el guardaven.

### Castell de Montclar

Els primers documents del castell de Montclar són de l'any 1194, quan era de la família dels Cabrera, senyors també de Montsonís.

Al segle XIV va passar als Ponts i al XVI als Guimerà, que l'any 1635 van construir-hi l'àmplia residència senyorial que conforma el castell actual. Després va passar als Despujol, barons del terme fins a l'abolició dels senyorius, i des de 1986 en són propietaris els De Miguel.

Hi trobareu infinitat de detalls constructius enginyosos: les llindes dels balcons i finestres amb una petita separació de la pedra clau perquè mai no es pogués partir la llinda, les espitlleres en ròtules de pedra giratòries, l'escala principal per als senyors i les escales de cargol per al servei, etc.

Podreu visitar també una llotja privilegiada per poder assistir als oficis sense moure's de vora les habitacions, feta pels senyors de Ponts i Guimerà quan van reconvertir l'antiga capella del castell en una església més gran.



*Els Plans de Sió. Castell de les Pallargues*

### **Castell de les Pallargues**

Les Pallargues vol dir “les palleres”, en la parla del Rosselló. La visita a aquest castell, que ja existia l'any 1040, us mostrarà els diferents aspectes de la dura vida segarrenca i les diverses tipologies constructives, especialment d'època gòtica i renaixentista.

Us cridarà l'atenció el gran arc gòtic de la façana principal i la sala noble, també d'impressionants dimensions. La baixada al celler i a les presons d'aquesta magnífica fortalesa tampoc us deixarà indiferents.

### **Castell de les Sitges**

El lloc de les Sitges ja surt documentat l'any 1025, i el seu castell apareix en el testament atorgat per Pere Ponç al seu fill Arnau el 1116.

La seva història està fortament vinculada al castell de Florejacs, i el domini i la propietat de tots dos van seguir durant segles el mateix camí.

Aquest bonic conjunt monumental visitable està format per una torre de planta rectangular del segle XIII, envoltada per una muralla que tanca un recinte amb la mateixa forma, probablement del segle XIV.

### **Castell de la Guàrdia d'Urgell**

Al municipi de Tornabous, senyorejant el poble de la Guàrdia d'Urgell, hi trobareu aquesta fortificació que ja s'esmenta l'any 1063 com una "guàrdia de Déu" depenent del castell d'Almenara i guardada pels castlans de nom Guàrdia.

La torre, construïda sobre la roca, té tres pisos fets amb volta de pedra i conserva encara la porta original a sis metres del nivell del terra. Una obertura a la planta baixa us permetrà l'accés a l'interior de la torre.

### **Cervera**

Aquesta ciutat "monumental" va ser conquerida als musulmans al segle XI. Els comtes van infeudar el castell al seu castlà, i així els Cervera van senyorejar el terme fins al segle XIV com a feudataris del comtat de Barcelona.

La vila closa es va anar formant al voltant del castell, amb les cases adossades, unides entre si i tancant el perímetre amb els seus murs, que feien alhora de muralla i formaven un carrer central. Podreu visitar aquestes muralles i les restes del castell.

Cal que destineu temps per a la visita, entre d'altres, de la Universitat de Cervera, la plaça Major, el carrer Major, el carreró de les Bruixes i el carreró de Sabater.

No deixeu d'anar també a la Paeria, a l'església de Santa Maria, l'església de Sant Bernat i a la Casa Museu Duran i Sanpere.

### **Ponts**

Quan Guifré el Pelós va fundar el monestir de Santa Maria de Ripoll, ja el va dotar de l'església de Santa Maria de Ponts, situada a la marca, però Ponts no es va repoblar definitivament fins al comtat d'Ermengol II d'Urgell, a partir del 1024, quan es va aixecar el castell i la canònica de Sant Pere.

Cal fer una passejada pel carrer Major, que va ser l'eix de l'antiga vila closa configurada en el decurs dels segles XI i XII, amb l'església de Santa Maria prop del portal nord.

No marxeu de Ponts sense visitar, als afores, el conjunt de Sant Pere de Ponts, que va ser la parròquia de Ponts des del segle XI fins al XIV i les restes del castell, al turó de la vora. També cal anar al monestir de Santa Maria de Gualter, situat vora el riu.

### **Agramunt**

Aquest indret estratègic va ser conquerit als musulmans l'any 1070 pel comte d'Urgell Ermengol IV.



*Agramunt. Església de Santa Maria*

Ermengol VII, cent anys després, l'any 1163 va concedir a la vila una carta de població gràcies a la qual va viure un gran desenvolupament que ha perdurat fins als nostres dies.

Aquesta ciutat, coneguda arreu pel torró i la xocolata a la pedra, guarda tresors al vostre abast com l'església romànica de Santa Maria, de final del segle XII i inici del XIII, amb la seva magnífica portalada.

I en l'àmbit artístic destaquen l'espai de poesia visual Lo Pardal, vinculat a l'obra de l'escriptor Guillem Viladot, i l'Espai Guinovart, ubicat a l'antic mercat municipal d'Agramunt, que dona a conèixer l'obra del pintor, dibuixant i gravador Josep Guinovart.

### **Subruta “La frontera del Segre”**

#### **Castell de Balaguer**

L'any 897 Lubb ibn Muhammad va manar construir, a l'assentament militar del pla d'Almatà, el *hisn* o castell de Balaguer. La fortalesa es convertiria després, de la mà de Yusuf al-Muzaffar (1045-1082), en un palau decorat amb guixeries pintades: la Suda, el palau taifa on residia el governador. El refinament en la construcció, la magnífica ornamentació i l'emplaçament immillorable van capti-

var el comte d'Urgell Ermengol VII, quan l'any 1105 va conquerir Balaguer i va establir-hi la capital del comtat. El va batejar com "el castell Formós". Als voltants del 1314 la ciutat va rebre un fort impuls amb la construcció de grans obres, que li donaren la fisonomia monumental actual. L'expulsió dels jueus del clos murat de la ciutat va suposar la creació de la jueria que veureu en la visita, formada pels actuals carrers del barri nou, dels Teixidors, Miracle i Sant Josep, i la configuració de la imponent plaça del Mercadal.

La darrera revolta de la noblesa comtal contra la monarquia la va capitanejar el comte Jaume II, anomenat el Dissortat. El setge que va patir la ciutat pel rei Ferran d'Antequera l'any 1413 va acabar, el 5 de novembre, amb l'entrada triomfal i la presa del castell per part de les tropes reials, que van ser pagades amb el saqueig total de la fortalesa.

Un apassionant recorregut pel castell Formós i els monuments que l'embolcallen us oferirà l'ocasió de palpar la història de molt a prop, i sentir el batec dels esdeveniments que van marcar els canvis radicals en la vida de la capital del comtat d'Urgell.

No deixeu de visitar, a més de Santa Maria i el Sant Crist, el jaciment andalusí del pla d'Almatà, el call del segle XIV i la plaça del Mercadal, la plaça porticada més gran de Catalunya.

Cal anar també al Museu Comarcal de la Noguera, que mostra una exposició permanent que explica les formes de vida de l'edat mitjana a Catalunya des de la perspectiva de Balaguer.

### Lleida

El turó de Gardeny, coronat per un castell, té una magnífica situació de control sobre la ciutat, cosa que el va fer especialment adequat com a base d'operacions militars per a la major part dels exèrcits que hi arribaven per conquerir-la.

Amb motiu de la conquesta de la ciutat als àrabs el 1149, els templers el van rebre en compensació per l'ajuda prestada en el setge. Fra Pere de Cartellà protagonitza la primera referència que es troba de la comanda templera de Gardeny, datada l'any 1156, i al segle XIII, la Casa de Gardeny es va convertir en un dels principals centres decisoris templers de la Corona d'Aragó. El castell va estar en mans del Temple, des del segle XII fins al XIV, per passar després a mans dels hospitalers, que el van posseir i administrar prop de quatre segles més.

Cal que no us deixeu, entre la completa oferta cultural de la ciutat, el gran recinte fortificat del turó de la Seu Vella, amb la magnífica catedral i el castell del Rei, també conegut com la Suda, i el Museu de Lleida Diocesà i Comarcal, que reuneix la col·lecció arqueològica, procedent de l'Institut d'Estudis Ilerdencs, i l'artística, que havia conformat l'antic Museu Diocesà de Lleida.

### **Castell d'Os de Balaguer**

El vertiginós espadat sobre el riu us sorprendrà quan arribeu a les portes d'entrada del castell d'Os de Balaguer. Aquesta inaccessibilitat, sumada a la ferotge defensa que en van fer els àrabs, van portar el vescomte Guerau Ponç de Cabrera a qualificar-lo de *maligne*, *malignum castrum*, quan va poder arrabassar-los aquesta preuada possessió l'any 1116.

El castell d'Os formava part d'una línia defensiva sarraïna per a la defensa de la frontera d'al-Laridi contra els carolingis, amb nombrosos castells, entre els quals hi havia: Àger, Albesa, Almenar, Algerri, Alguaire, Castelló de Farfanya, Corbins, Llorenç i Santa Linya.

Podeu complementar la visita al castell amb un circuit pel nucli antic d'aquest poble, amb la imatge associada a les trobades de campaners que es fan puntualment, el darrer diumenge d'abril de cada any, i que va ser bressol de personatges com Gaspar de Portolà i de Rovira, governador i explorador de Califòrnia. El monestir de Santa Maria de Bellpuig de les Avellanès, de camí cap a Àger, acabarà de completar la vostra estada.

### **Castell d'Àger**

La fortalesa d'Àger va ser conquerida l'any 1047 per Arnau Mir de Tost i es va convertir en el centre polític i residencial d'aquest magnat, vassall del comte d'Urgell, el més important de tots en el procés de conquesta de les terres sarraïnes.

Arnau i la seva muller Arsenda van fundar la col·legiata de Sant Pere, a la qual van donar el castell, i a partir de la segona meitat del segle XI, la vila va créixer i es va murallar.

La visita completa a l'antic castell i col·legiata es pot combinar amb un interessant recorregut per les muralles, els portals d'entrada i els estrets carrerons que conformen el nucli antic de la vila.

Cal que aprofiteu l'estada per conèixer a fons el ric patrimoni natural i cultural de la vall d'Àger, amb santuaris com els de la Pertusa i el de Pedra, el congost de Mont-rebei i especialment el Parc Astro-

nòmic del Montsec, amb el Centre d'Observació de l'Univers (COU), que constitueix l'observatori astronòmic més gran de Catalunya.

### Castell de Camarasa

L'any 1048, el castell de Camarasa va passar a mans cristianes quan Yusuf al-Muzaffar el va entregar a Ramon Berenguer I; després va quedar en mans d'Arnau Mir de Tost sota la jurisdicció del comtat d'Urgell.

Pujant al castell trobareu un tram de muralla amb una torre rectangular, i les restes de l'església del castell, de final del segle XII. Un cop dalt del turó, gaudireu de les vistes excepcionals sobre la zona de l'aiguabarreig del riu Segre amb el Noguera Pallaresa.

### Castell de Sant Oïisme

Arnau Mir de Tost va conquerir les fortificacions de Sant Llorenç de la Roca, Claramunt, Montaspre, l'Ametlla, Oroners i Sant Oïisme, entre d'altres de la vall. Avui, la major part només són un nom en la història, i d'altres com Oroners gairebé han desaparegut sota les aigües del pantà de Camarasa.

Però Sant Oïisme encara resta dempeus; de ben segur que no oblidareu fàcilment la deliciosa visita a la capella romànica de Sant Bartomeu i la pujada a dalt de la torre, passant per entre les quatre cases a frec de l'espadat que us separarà del pantà.



*Camarasa. Castell de Sant Oïisme*

### Castell d'Arbeca

L'estada al castell d'Arbeca, conegut també com el Palau dels Ducs de Cardona, us endinsarà en la seva història i les visites il·lustres que va tenir al llarg dels segles, com la del rei Joan I, el Caçador, pel maig de 1338, o la pomposa estada del rei Felip II, el 10 d'abril de 1585.



Descobrireu també com va arribar, en mans del duc Enric d'Aragó, a ser el castell-palau més envejat de tot Catalunya, en el qual, entre altres ornaments, hi havia vora 400 pintures i 200 tapissos, i només les catifes ja cobrien vora 1.800 metres quadrats del terra.

Amb la mort del duc Enric, els seus hereus van traslladar tota la riquesa fora de Catalunya, principalment a Lucena (Còrdova). Acabada la guerra contra Felip V, el castell, declarat hostil, va ésser enderrocat i entre uns i altres es van emportar fins i tot les reixes de les 365 finestres que, segons diu la llegenda, tenia el castell (tantes com dies té l'any).

### Castell de la Floresta

L'any 1340, el castell de Castellots —nom que va rebre a l'inici— pertanyia a Ramon i Beatriu Cornell, que el van transferir als comtes de Cardona; aquests el van mantenir com a residència d'estiu i lloc per a caceres.

Al segle XVIII, després de la creació del marquesat de la Floresta, hi van realitzar noves reformes, dedicades especialment a la decoració dels interiors, com els teginats dels sostres, que han arribat fins als nostres dies.

## Informació pràctica

### CASTELL D'ALMENARA I AGRAMUNT

OFICINA DE TURISME D'AGRAMUNT  
Pl. del Pou, s/n  
25310 Agramunt  
Tel.: 973 391 089  
[www.agramunt.ddl.net](http://www.agramunt.ddl.net)

### CASTELL DE SANT OÏSME I CASTELL DE CAMARASA

AJUNTAMENT DE CAMARASA  
Pl. Major, 1  
25613 Camarasa  
Tel.: 973 420 009  
[www.camarasa.cat](http://www.camarasa.cat)

### CERVERA I CASTELL DE LES SITGES

OFICINA COMARCAL DE TURISME  
Major, 115  
25200 Cervera  
Tel.: 973 531 303  
[www.lasegarra.org](http://www.lasegarra.org)

### CASTELL DE LA GUÀRDIA D'URGELL

CONSELL COMARCAL DE L'URGELL  
Agoders, 16  
25300 Tàrrega  
Tel.: 973 500 707  
[www.urgell.cat](http://www.urgell.cat)

### CASTELL DE FLOREJACS

Pl. del Castell, s/n  
25212 Torrefeta i Florejacs  
Tel.: 973 402 045  
[www.castellsdelleida.com](http://www.castellsdelleida.com)

### CASTELL DE MONTCLAR D'URGELL

Pl. del Castell, s/n  
25317 Montclar d'Urgell  
Tel.: 973 402 045  
[www.castelldemontclar.com](http://www.castelldemontclar.com)

**CASTELL DE MONTFALCÓ  
MURALLAT**

AJUNTAMENT DE LES OLUGES  
Castell, 2  
25214 Les Oluges  
Tel.: 973 530 004  
www.oluges.ddl.net

**CASTELL DE MONTSONÍS**

Pl. del Castell, s/n  
25737 Montsonís  
Tel.: 973 402 045  
www.castelldemontsonis.com

**CENTRE D'INTERPRETACIÓ  
DELS CASTELLS DEL SIÓ**

CASTELL DE CONCABELLA  
Pl. del Castell, s/n  
25212 Concabella  
Tel.: 973 554 151

**ASSOC. D'AMICS DEL CASTELL  
DE LA FLORESTA**

Pl. de l'Església, 5  
25143 la Floresta  
Tel.: 659 294 542  
www.castellfloresta.cat

**AJUNTAMENT D'ÀGER**

Pl. Major, 1  
25691 Àger  
Tel.: 973 455 004  
www.ccnoguera.cat/ager

**AJUNTAMENT D'OS  
DE BALAGUER**

Tomàs Fontova, 8  
25610 Os de Balaguer  
Tel.: 973 438 004  
www.ccnoguera.cat/osbalaguer/

**AJUNTAMENT DELS PLANS  
DE SIÓ**

Pl. dels Estudis, 1  
25212 Les Pallargues  
Tel.: 973 520 030  
www.planssio.ddl.net

**PATRONAT MUNICIPAL  
D'INICIATIVES DE PONTS**

Av. de la Font de Valldans, 1, baixos  
25740 Ponts  
Tel.: 973 462 233  
www.ccnoguera.cat/ponts

**OFICINA DE TURISME  
DE CATALUNYA A LLEIDA**

Aer. d'Alguaire-ctra. N-230, km 14,5  
25125 Alguaire  
Tel.: 973 032 744  
www.catalunyaturisme.com

**OFIC. DE TUR. D'ARBECA**

Lleida, 32  
25140 Arbeca  
Tel.: 973 160 000 / 973 160 008  
www.arbeca.cat

**OFIC. DE TUR. DE BALAGUER**

Pl. dels Comtes d'Urgell, 5  
25600 Balaguer  
Tel.: 973 445 194  
www.balaguer.cat

**OFICINA DE TURISME  
DE CATALUNYA A LLEIDA**

Estació de Ferrocarril de Balaguer  
25600 Balaguer  
Tel.: 638 683 177  
www.catalunyaturisme.com

**OFICINA DE TURISME  
DE CATALUNYA A LLEIDA**

Edil Saturnino, 1 (davant  
l'estació de Lleida Pirineus)  
25007 Lleida  
Tel.: 973 248 840  
www.catalunyaturisme.com

**OFICINA DE TURISME  
DE CATALUNYA A LLEIDA**

TURÓ DE LA SEU VELLA - ED. DE LA CANONJA  
25001 Lleida  
Tel.: 973 238 446  
www.catalunyaturisme.com

**FUNDACIÓ CASTELLS  
CULTURALS DE CATALUNYA**

Tel.: 973 402 045  
www.castellscatalunya.com

## Ruta “La marca de Tarragona”

La ruta de la marca de Tarragona segueix el curs dels rius Gaià i Francolí, territori de frontera entre el comtat de Barcelona i Al-Andalus, amb una gran concentració de castells construïts entre els segles *x* i *x*<sup>i</sup>.

Aquesta ruta té com a punt de partida la ciutat de Tarragona, ciutat patrimoni de la humanitat, que us oferirà no només la torre del Rei, antic pretori romà i castell residència dels comtes reis de la Corona d'Aragó, sinó també un ampli itinerari per la ciutat medieval.

En el trajecte trobareu dos punts relacionats amb el procés de repoblament de la zona: els monestirs de Santes Creus i de Poblet, dues joies de l'arquitectura medieval religiosa, i també la ciutat medieval de Montblanc, amb un dels conjunts medievals més espectaculars i més ben conservats de Catalunya.

El món del vi, representat pels nombrosos paisatges de vinya al llarg dels rius Gaià i Francolí i pels diversos cellers cooperatius d'estil modernista, coneguts com a catedrals del vi, combinaran amb altres atractius de la ruta, com la ciutat de Reus i el seu component modernista, així com ofertes més lúdiques, com el parc d'atraccions Port Aventura.

### Història de la ruta

Quan els sarraïns es van desplegar per la Península el 713, van destruir la ciutat de Tarragona i l'arquebisbat es va traslladar a Narbona.

Entre el 891 i el 911, el comte Guifré II va fer recular els musulmans fins al riu Foix i va ser l'any 942 que el comte Sunyer va situar la frontera al riu Francolí.

Però la ciutat de Tarragona no resultava fàcil d'ocupar: els sarraïns domina-



ven les muntanyes i havien instal·lat a Siurana la seva plaça forta principal.

Anys més tard, dins de la seva estratègia per consolidar el comtat de Barcelona, Ramon Berenguer III el Gran va conquerir el Camp de Tarragona com un pas previ a la conquesta de Tortosa i va situar una de les fronteres del comtat als rius Gaià i Francolí. L'objectiu era restituir l'arquebisbat independitzant l'església catalana de l'arquebisbat de Narbona, que era controlat pel regne franc.

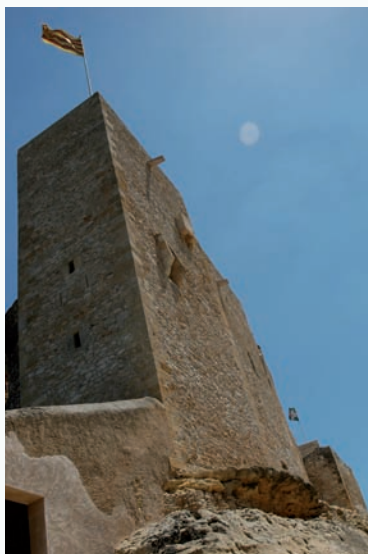
Per garantir el poblament de les terres de Tarragona, el comte va encarregar la repoblació a l'Església, i van adoptar un paper clau els monestirs cistercencs com Poblet, Santes Creus, Vallbona de les Monges i la Cartoixa d'Escaladei, que van ser creats en aquest període i que tenien com a funció repoblar i organitzar la producció dels seus territoris.



## Subruta “La frontera del Gaià”

### Castell del Catllar

Trobareu el castell del Catllar a la riba dreta del curs baix del Gaià, dalt d'un petit turó que domina la població. Els primers documents que parlen del castell són del 1066, quan el lloc formava part del territori cedit pel comte de Barcelona, Ramon Berenguer I, a Ponç de Montoliu.



*El Catllar. Castell*

Els Montoliu el van conservar fins a l'any 1351, que va passar als Olzinelles. El 1375 passa a Guerau de Queralt, senyor de Santa Coloma, i entre guerres, destruccions i posteriors restauracions, els comtes de Santa Coloma de Queralt habiten el castell fins al segle XVIII.

Durant la vostra visita, veureu que a les torres i a la part central de la fortificació s'ha treballat força per poder gaudir d'aquestes pedres mil·lenàries. Amb els treballs s'ha recuperat el pou de gel; a l'obaga, a la cara nord, sota el castell,

aquest pou, coronat per una impressionant volta a 12 metres d'alçada, servia per emmagatzemar el gel per conservar els aliments, sobretot la carn. Atès el clima benigne a la zona, que impedia el subministrament des dels voltants, aquest gel s'havia de transportar des de Montblanc a més de 40 quilòmetres de distància.

Les excavacions i reformes han deixat al descobert nombroses sitges, graners i cellers, que podreu veure tant dins el recinte com extramurs, ubicats sota les muralles per damunt de l'impressionant fossat, totalment excavat a la roca.

### Castell de Tamarit

Els seus inicis van ser els d'una fortificació per a la defensa dels comtats catalans davant la invasió musulmana al segle XI i per a la millor protecció del comerç marítim. En l'avenç del comtat de Barcelona, Tamarit representava un enclavament estratègic,

ja que era el punt més meridional a les portes de la ciutat de Tarragona.

El castell es va vendre als comtes de Barcelona l'1 de març de l'any 1049 i es va cedir, dos anys més tard, el 1051, a la família Sunyer, però l'ocupació efectiva no es va produir fins al 30 de març de 1055, quan el comte en féu donació a Bernat Amat de Claramunt; aquest i els seus descendents van construir el castell, d'estil romànic, al segle XII, i posteriorment, ja al segle XIV, van bastir la muralla que l'envolta. Al mateix segle XIV, la fortificació va entrar a formar part dels béns de l'Església de Tarragona.

Durant tota l'edat mitjana, va ser un dels ports amb activitat comercial i pesquera important, que gaudia, a més, del privilegi de la lleuda, l'impost que gravava l'entrada de mercaderies i constituïa una de les primeres entrades de diners per al monarca.

No deixeu de visitar aquest pintoresc indret a frec de les onades del mar.

### Torre del Rei

Quan aneu a Tarragona, deixeu-vos sorprendre per aquest immens castell, que després d'imperial, va ser també reial. La residència oficial dels pretors romans va acollir els senyors de la ciutat durant el segle XII, i fins al segle XV va ser residència dels mateixos reis.

Després de la conquesta de Tarragona als sarraïns el 1118, la torre del Pretori s'adequa com a residència del normand Robert Bordet, un dels dos senyors de la ciutat renyit amb l'altre senyor, l'arquebisbe. Després l'edifici va passar a mans del comte de Barcelona i va ser residència permanent del veguer reial i d'alguns membres de la reialesa, com és el cas del rei Jaume II, que s'hi va allotjar el 1306, i la seva muller, Blanca d'Anjou, que ho va fer l'any 1310.



Tarragona. Torre del Rei

El rei Pere III el Cerimoniós va fer, més tard, importants reformes al palau i va incorporar-hi un nou pis, la sala gòtica; no us perdeu la maqueta que hi ha exposada en aquesta sala, que us mostra com era la “desconeguda” Tarragona medieval.

Aprofiteu l'estada en aquesta ciutat patrimoni de la humanitat per visitar, a més, la muralla, el pla de la Seu amb la catedral i la Casa Balcells, el Museu Diocesà i el Museu d'Història de la ciutat, amb seu central a la Casa Museu Castellarnau.

### **Castell de Vila-rodona**

Vila-rodona era lloc de pas obligat per als viatgers provinents tant de Barcelona com de Tarragona. Aquesta circumstància la va fer molt important en la seva època.

Cap a l'any 714 la van ocupar els àrabs, i els cristians conqueriren el lloc al voltant de l'any 959. El 974 es va concedir la carta de població a la castellania del Montmell amb dues parròquies: la del Montmell i la de Vila-rodona, i definia el riu Gaià com a marca entre el món musulmà i el cristià.

Podreu fer la visita exterior del castell i muralles i del Celler Cooperatiu, obra de Cèsar Martinell, arquitecte deixeble de Gaudí. Als afores de la vila trobareu el columbari romà, monument funerari del segle I.



*Vila-rodona. Castell*

### Castell de Ferran

Hi ha documents que anomenen el castell de Ferran en una donació l'any 1197 que rep Berenguer de Castellet. Al llarg del segle <sup>xiv</sup> està sota el domini de l'església de Tarragona, per passar, al final del <sup>xvii</sup>, a mans del marquès de Tamarit, Francesc de Montserrat i Vives.

El bonic castell d'avui (segle <sup>xviii</sup>) no té res a veure amb la fortificació que es va bastir a l'època medieval. Fixeu-vos en la seva torre lateral, amb una garita angular, el matacà i diverses finestres coronelles de tradició gòtica i d'altres renaixentistes, l'escut dels Tamarit i les antigues gàrgoles amb escultures d'animals.

### Castell de Barberà de la Conca

Sobre l'any 1054, Ramon Berenguer I cedeix el lloc de Barberà a Arnau Pere de Ponç perquè el fortifiqui i doni suport a la tasca de repoblar el territori.

Al segle <sup>xiii</sup> els comtes van cedir els drets als templers, que van fundar la comanda que, l'any 1317, quan l'orde del Temple va quedar suprimit, va passar a mans dels hospitalers, que la van mantenir fins a la desamortització del segle <sup>xix</sup>.

A part de la visita al castell, cal veure també el Celler Cooperatiu, construït per Cèsar Martinell, i el timpà romànic de l'església de Santa Maria de Barberà, inserit dins la seva portalada barroca.

### Castell d'Altafulla

El nucli de població d'Altafulla no apareix fins a partir del segle <sup>xi</sup>, quan creix a redós del seu castell, datat l'any 1059, com a quadra del veí castell de Tamarit, i agafa protagonisme quan Jaume II crea, el 1323, el comtat de Prades ajuntant la baronia



*Altafulla. Castell*



d'Entença, també anomenada de Castellvell. A mitjan segle XVII va passar a mans de Francesc de Montserrat, primer marquès de Tamarit; d'aquí que es conegui popularment com el “castell dels Montserrat”.

Aprofiteu la visita a Altafulla per recórrer-ne la vila closa, l'església de Sant Martí i per baixar a fer un passeig per la platja, a les cases de pescadors de les Botigues de Mar.

### **Monestir de Santes Creus**

Guillem Ramon de Montcada, el 1150, va cedir unes terres de Cerdanyola del Vallès a uns monjos que provenien del monestir cistercenc de la Grand Selva, al Rosselló; aquests es van establir finalment l'any 1158 a la riba del riu Gaià, a Santes Creus.

Protegit per la noblesa i els reis, es va convertir en un centre espiritual, d'estudis i de colonització del territori, i avui és un dels conjunts monàstics cistercencs més grans i més ben conservats que es poden visitar. Hi destaquen l'ornamentació del claustre, la sala capitular, les tombes reials de Pere el Gran i de Jaume II i la seva esposa Blanca d'Anjou, la de l'almirall Roger de Llúria i el Palau Reial.



*Aiguamúrcia. Monestir de Santes Creus*



*Montblanc. Recinte emmurallat*

## Subruta “La frontera del Francolí”

### Montblanc

En els seus inicis, cap al 1080, el primer nucli de població es va ubicar a Duesaigües, prop de la confluència dels rius Francolí i Anguera; més tard, quan el 1155 Ramon Berenguer IV va lliurar la carta de població, va canviar el nom pel de Vila-salva —salvada d'impostos.

Com que Vila-salva estava sota l'amenaça de les crescudes dels dos rius i de possibles atacants, l'any 1162 Alfons I va ordenar-ne el trasllat a l'altra banda del riu Francolí, a l'actual turó del pla de Santa Bàrbara.

En aquest turó, que ja havia acollit una vila preromana, es va fundar el castell, a mig camí entre Lleida i Tarragona, que vetllava el camí mil·lenari que anava del Segre cap al mar.

Si pugeu al punt més alt, us ajudarà a imaginar el “Muntblanch” dels segles XI-XII, batejat així pel seu emplaçament en aquest tossal d'argila blanquinosa, en què hi havia el primer nucli emmurallat, i, a redós del castell, l'església primitiva de Santa Maria i el Mercadal.

Al segle XIII es va iniciar l'eixamplament de la vila i es va formar l'anomenada Vilanova del Mercadal, on els comtes de Barcelona van bastir el seu palau. El castell va quedar abandonat i amb les seves pedres es van bastir grans palaus que encara avui senyoregen la població.

Us recomanem la visita guiada per aquesta fascinant ciutat lligada a la llegenda de Sant Jordi, recorrent el conjunt medieval i els seus nombrosos monuments encerclats per la impressionant muralla medieval, una de les més importants que es conserven a Catalunya.

### **Castell d'Escornalbou**

Després de la conquesta de Siurana, el castell monestir d'Escornalbou es va aixecar sobre una construcció àrab anterior. L'any 1170 Alfons I va donar el lloc d'Escornalbou al canonge tarragoní Joan de Santboi per tal que hi construís una capella dedicada a sant Miquel i un monestir que s'havia de fortificar mitjançant alts murs per protegir-lo dels sarraïns que fugien de Siurana, amb dues funcions: protegir el territori tant espiritualment com materialment.

El lloc està documentat ja el 1153 i tot el conjunt format pel castell i la seva àmplia baronia, amb l'església de Sant Miquel, va ser la seu d'una canònica agustiniana fins al 1574; més tard va passar als franciscans, que van ocupar el turó fins a l'any 1835.

Durant la primera dècada del segle xx, concretament l'any 1908, el diplomàtic Eduard Toda el va restaurar i el va condicionar com a residència: hi aplegà una bona biblioteca, mobiliari i altres col·leccions, que es conserven avui dia.

Des del 1983 és propietat de la Diputació de Tarragona i la Generalitat de Catalunya, que tenen cura del seu manteniment i de fer visitable aquest conjunt excepcional.

Els elements més notables que hi trobareu són l'església romànica (s. xii-xiii), les restes de la sala capitular i del claustre, així com l'habitatge d'Eduard Toda, un clar exemple de com era una casa senyorial del principi del 1900.

### **Castell de Siurana**

Trobareu el castell barrant el pas cap al que avui és el nucli urbà de Siurana, situat en un espectacular espigó rocós. Les seves inacabables parets verticals eren la millor muralla contra qualsevol atac. Aquest efectiu sistema de defensa —d'una banda, el castell, i, de l'altra, el precipici—, sumat a l'emplaçament estratègic, va permetre als àrabs viure-hi al voltant d'un quart de segle i poder retardar durant molt de temps l'avanç cristià.

Siurana era el centre d'una xarxa de defensa, amb torres repartides arreu d'un ampli territori: a Ulldemolins, Prades, Al-



*Cornudella de Montsant. Castell de Siurana*

barca, la Mussara, Alforja, l'Albiol, el Vilosell, Vimbodí, Morera de Montsant, la Pobla de Cérvoles, Falset, Pradell de la Teixeta, Cabassers, el Lloar, la Palma, la Torre de l'Espanyol, Alcover, Vinebre, Arbolí, Bellmunt de Priorat, Colldejou, la Figuera, les Borges del Camp, Margalef, Vilanova de Prades i la Torre de Fontaubella.

Tot i que el 1146 Ramon Berenguer IV va donar Siurana a Berenguer Arnau, la conquesta final no es realitzà fins més tard, després d'un setge llarg i sagnant, entre 1153 i 1154, quan va quedar reclosa i rodejada pels quatre costats, i un cop havent capitulat Tortosa i Lleida.

Siurana us sorprendrà; deixeu-vos captivar per les restes del castell, el deliciós nucli urbà amb la seva església romànica i l'espectacular paisatge que ho embolcalla, mentre assaboriu, a més de la història, èpiques llegendes, com la del Salt de la Reina Mora.

### **Castell de Milmanda**

El castell de Milmanda va formar part de la xarxa de castells que es bastien per donar seguretat als cristians que colonitzaven aquestes terres reconquerides de la Catalunya Nova.

Hi ha notícies dels anys 1148-1149 que ens parlen del castlà Arnau de Montpaó i la seva muller Lloreta, posats en aquest càrrec per Gue-



*Vimbodí i Poblet. Castell de Milmanda*

rau de Granyena, amb la missió de fomentar el repoblament a la zona. Més tard Ramon Berenguer IV dóna aquestes terres a l'abadia de Fontfreda i uns monjos d'aquesta abadia es traslladen fins al lloc i funden l'actual monestir de Poblet.

Durant un temps conviuen en les mateixes terres l'abat de Poblet i el senyor de Milmanda, fins que l'any 1174 el castell de Milmanda deixa de ser castell feudal i passa a pertànyer al monestir com a granja de producció agrícola, dedicada a la vinya i els cereals —el clos que ha arribat fins als nostres dies i que la família Torres va comprar el 5 de gener de 1979.

No deixeu, doncs, d'assaborir els resultats d'aquesta mil·lenària combinació formada per la seva història i el seus vins, i arribeu-vos també fins a Vimbodí per visitar el Museu del Vidre, un dels tres museus existents a Espanya dedicats a aquest material.

### **Monestir de Poblet**

El monestir de Poblet, junt al de Santes Creus i Vallbona de les Monges, configura la Ruta del Cister, centrada en la fundació d'aquests grans centres monàstics per colonitzar les terres conquerides als sarraïns.

Com el de Santes Creus, segueix el model constructiu propi del Cister, amb les dependències i l'església al voltant del claustre. Un dels principals atractius de la visita és el Panteó Reial, amb les tombes de bona part dels reis de la corona catalanoaragonesa, el Museu de la Restauració, el Museu del Palau del Rei Martí i l'entorn paisatgístic que envolta el monestir, conegut com "el Bosc de Poblet".

## Prades

En ser conquerit Siurana, el lloc va deixar de ser el centre administratiu, i així Prades va passar a ser el centre neuràlgic de la muntanya.

A través d'una carta de poblament del 1159, va ser la seu del comtat de Prades i va mantenir vigent el títol senyorial fins al segle XIX.

La pedra de color rogenc de gran part dels seus edificis l'ha donat a conèixer com la Vila Vermella. Hi trobareu encara restes del castell i l'església de Sant Miquel i vestigis de la muralla, amb dos portals d'arc de mig punt i un gran matacà. Cal fer un tomb per la plaça Major, envoltada de porxos i presidida per una bonica font renaixentista.

## Castell d'Albarca

El nom d'Albarca significa en àrab "muntanya beneïda", i és com els àrabs coneixen la serra de Montsant fins a la conquesta del segle XII. Passada la conquesta, aquest enclavament es va adscriure al comtat de Prades.

Del castell sols trobareu el topònim Pla del Castell, al lloc més alt de la vila. Albarca dominava el pas pel coll, i a banda i banda de la població gaudireu d'un paisatge extraordinari: d'un costat, la vall d'Ulldemolins, amb la serra de la Llena al fons; de l'altre, la serra de la Gritella, amb Siurana –voltada de cingles– a l'extrem i, al darrere, el puig de Gallicant.

## Informació pràctica

### ALBARCA I CASTELL DE SIURANA

OFICINA DE TURISME DEL PRIORAT  
Bonaventura Pascó, s/n  
43730 Falset  
Tel.: 977 831 023  
[www.turismepriorat.org](http://www.turismepriorat.org)

### CASTELL D'ESCORNALBOU

Ctra. d'Escornalbou, s/n  
43771 Riudecanyes  
Tel.: 977 834 007

### CAS. DE FERRAN I CAS. DE TAMARIT

PATRONAT MUN. DE TURISME DE TARRAGONA  
Major, 39  
43003 Tarragona  
Tel.: 977 250 795  
[www.tarragonaturisme.cat](http://www.tarragonaturisme.cat)

### CASTELL DE MILMANDA

Finca Milmanda, s/n  
43430 Vimbodí i Poblet  
Tel.: 977 878 240 / 609 526 130  
[www.torres.es](http://www.torres.es)

### MONESTIR DE POBLET

43448 Abadia de Poblet  
Tel.: 977 870 089  
[www.poblet.cat](http://www.poblet.cat)

### MONESTIR DE SANTES CREUS I CASTELL D'ESCORNALBOU

MUSEU D'HISTÒRIA DE CATALUNYA  
Pl. de Pau Vila, 3 (Palau de Mar)  
08039 Barcelona  
Tel.: 932 254 700  
[www.mhcat.cat](http://www.mhcat.cat)

**MONESTIR DE SANTES CREUS**

Pl. de Jaume el Just, s/n  
43815 Aiguamúrcia  
Tel.: 977 638 329

**TORRE DEL REI**

MUSEU D'HISTÒRIA DE TARRAGONA  
Cavallers, 14  
43003 Tarragona  
Tel.: 977 242 220  
www.museutgn.com

**CASTELL DE VILA-RODONA**

Pl. dels Arbres, 7  
43814 Vila-rodona  
Tel.: 977 638 006  
www.vila-rodona.altanet.org

**AJUNTAMENT DEL CATLLAR**

Pl. de la Vila, 1  
43764 El Catllar  
Tel.: 977 653 101  
www.elcatllar.org

**OFICINA COMARCAL DE  
TURISME DE SANTES CREUS**

Pl. de Sant Bernat, s/n  
43815 Aiguamúrcia  
Tel.: 977 638 141  
www.altcamp.cat

**OFICINA DE TURISME  
D'ALTAFULLA**

Av. del Marquès de Tamarit,  
16, baixos  
43893 Altafulla  
Tel.: 977 651 426  
www.altafullaturismo.com

**OFICINA DE TURISME  
DEL CATLLAR**

Quintana del Castell, 1  
43764 El Catllar  
Tel.: 977 653 101  
www.elcatllar.org

**OFICINA D'INFORMACIÓ  
TURÍSTICA DEL PRIORAT**

Sant Marcel, 2  
43730 Falset  
Tel.: 977 831 023  
www.turismepriorat.org

**OFICINA MUNICIPAL  
DE TURISME**

Antiga església  
de St. Francesc, s/n  
43400 Montblanc  
Tel.: 977 861 733  
www.montblancmedieval.cat

**OFICINA MUNICIPAL  
DE TURISME**

Pl. Major, 7  
43364 Prades  
Tel.: 977 868 302  
www.prades.es

**OFICINA DE TURISME  
DE CATALUNYA A TARRAGONA**

Fortuny, 4  
43001 Tarragona  
Tel.: 977 233 415  
www.catalunyaturisme.com

**OFICINA COMARCAL  
DE TURISME DE LA CONCA  
DE BARBERÀ**

Pg. de l'Abat Conill, 9, baixos  
43448 Vimbodí i Poblet  
Tel.: 977 871 247  
www.concaturisme.cat

**FUNDACIÓ CASTELLS  
CULTURALS DE CATALUNYA**

Tel.: 973 402 045  
www.castellscatalunya.com

## Ruta “La marca de les Terres de l’Ebre”

L’escenari dels darrers episodis de la conquesta de Catalunya se situa a l’extrem més meridional del nostre país. Un recorregut per les comarques del Montsià, el Baix Ebre, la Terra Alta i la Ribera d’Ebre, descobrint els testimonis que ens han arribat des de l’època medieval, conforma aquesta ruta dels castells de la marca de les Terres de l’Ebre.

La fi de l’expansió comtal per terres de Catalunya, configurant el que anomenem la Catalunya Nova, va tenir lloc al voltant dels castells i torres enlairats dalt de turons al marge de l’Ebre, en aquest territori que té com a referents naturals el delta d’aquest riu, el riu de la Sénia i el massís dels Ports.

Aquesta ruta també us farà de fil conductor per conèixer les petges dels homes de la prehistòria, amb les pintures rupestres que han valgut a Ulldecona el reconeixement de patrimoni de la humanitat, o els diferents espais de la batalla de l’Ebre, l’episodi crucial de la Guerra Civil espanyola, o resseguir la ruta dels ibers o el Camí de Sant Jaume, acompanyats d’una gastronomia excel·lent basada en el vi, els peixos i l’arròs, que són, alhora, productes del paisatge i la cultura d’aquestes terres.

### Història de la ruta

Aquest darrer període de la reconquesta també va suposar la veritable implantació del Temple, que es va produir a partir de les conquestes de Lleida i Tortosa. Per la conquesta d’aquesta darrera van obtenir el domini total de la ciutat i del territori; així, el conjunt de terres de què disposava el Temple a la conca de l’Ebre a mitjan segle XII abraçava gairebé la meitat de les comarques tarragonines i de les Terres de l’Ebre.

Al llarg del recorregut, trobarem l’obra dels ordes del Temple i de l’Hospital i coneixerem, a través del que ens expliquen les pedres, la importància que van tenir en l’estructuració del territori.

Ramon Berenguer IV, amb la conquesta de Tortosa, que havia estat capital del districte sarraí i havia estat sota el seu domini durant 400 anys, assolí l’objectiu perseguit pels seus antecessors, i així quedaven fixats els dominis territorials del Principat de Catalunya, corresponents als límits actuals, i es preparava la base per a les noves expedicions vers el sud i el Mediterrani, que portarien a la plenitud de la Corona d’Aragó.





*Móra d'Ebre. Castell*

### **Castell de Móra d'Ebre**

Als voltants de l'any 714, el control de la part dreta del riu l'exercia el valí de Siurana des dels castells d'Ascó, Miravet i Móra. L'Ebre era, doncs, en aquells temps, la frontera que separava els sarraïns del francs.

A partir de l'any 799, Carlemany va iniciar els primer intents de reconquesta i en un d'aquest intents, al voltant de l'any 1060, va morir el nét del comte Borrell II, el cavaller Mir Geribert. La fortalesa, però, va continuar en mans àrabs fins gairebé un segle més tard, quan Ramon Berenguer IV, l'any 1153, va conquerir el castell de Móra.

Ramon Berenguer IV va donar a l'orde del Temple les terres de la dreta de l'Ebre, però es va reservar el castell de Móra per a ell. El desembre de 1174, el rei Alfons I —fill de Ramon Berenguer IV— va donar el castell a Guillem de Castellvell i als seus descendents.

Veureu que l'edifici actual poc té a veure amb la fortalesa que ocupava també el turó. Aquest lloc, on hi havia dues torres més, la muralla i fossats que l'envoltaven, és avui una terrassa d'on podreu contemplar el recorregut del riu Ebre i on veureu també la petita ermita dedicada a la Mare de Déu dels Dolors.

### **Castell de Miravet**

L'any 1153 Ramon Berenguer IV el va conquerir als àrabs, i aquest mateix any el comte fa donació del castell de Miravet a l'orde del Temple, juntament amb la d'altres fortaleses secundàries.

Els templers van reconvertir una part del recinte fortificat en castell-monestir, en la seu de l'orde a la Corona d'Aragó, amb l'arxiu i el tresor provincial. Però el 13 de desembre de 1307, Jaume II ordena la detenció dels templers al seu regne, segons els desigs del papa Climent V i Felip IV, rei de França. Durant dotze mesos, els templers refugiats al castell de Miravet van patir el setge més llarg que va conèixer l'orde,



Miravet. Castell

i es va convertir en l'últim redecte de la Corona. El 12 de desembre de 1308 es produeix la rendició pacífica i el 1312 l'orde s'extingeix.

L'any 1317, amb la caiguda del Temple, el castell i nombroses possessions més passen a mans de l'orde de l'Hospital, depenents de la castellania d'Amposta. Si voleu reviure la fi de l'orde del



Temple, cal que hi acudiu el segon cap de setmana d'agost de cada any, quan es representa l'obra de teatre *El setge de Miravet*.

La visita a la fortalesa transcorrerà pels diferents recintes que us faran reviure la vida al castell: les cavallerisses, la cisterna, el refector, el celler i les sitges, la sala capitular, el temple romànic... i unes escales recargolades que us duran al recinte superior, des d'on gaudireu d'unes magnífiques vistes sobre el riu Ebre, la vila de Miravet i les terres de l'entorn.

Cal que aprofiteu la visita al castell per conèixer el poble de Miravet, originat en època andalusina a redós del castell, i passejar pels carrers estrets, visitant l'església vella, l'aljama, les muralles de tanca-ment, la talaia, les restes del molí medieval, la drassana fluvial... i arribeu-vos fins a l'embarcador per tal de creuar a l'altra banda fent servir l'últim pas de barca original, mogut pel corrent del riu.

### **Castell de Tortosa**

En aquest turó privilegiat sobre l'Ebre, al començament del Delta i vora els Ports de Tortosa-Beseit, hi trobareu més de dos mil anys de cultura mediterrània, ja que va ser habitat en temps dels ibers, romans i visigots, però l'empremta més visible la van deixar els àrabs quan el van convertir, als voltants de la meitat del segle VIII, en el centre d'un valiat i, més endavant, amb la crisi del califat, en la seu d'una taifa.

En època d'Abd al-Rahman III el lloc tenia, entre altres construccions, una mesquita de cinc naus, construïda l'any 955, un ampli pati, quatre termes i un gran basar.

Tal era la magnitud del conjunt fortificat que quan es va dur a terme la reconquesta, la fortalesa estava dividida en tres parts independents; així, el comte Ramon Berenguer, després de la seva capitulació el 1148, en recompensa per la participació en l'assalt, va atorgar a Guillem Ramon de Montcada una part, l'altra la donà a Pere Senmanat i la tercera se la va reservar per a ell. El Parador Nacional de Turisme, que avui hi ha al castell, ha intentat reconstruir el que va ser al seu dia el Palau Reial de Tortosa.

De l'antiga edificació trobareu molt ben conservades les muralles, les diferents arcades d'accés al recinte, la nau del Polvorí, una sala amb finestres triforades i el pati d'armes amb un pou de fondària impressionant.

La visita a la Suda us permetrà, a més, planificar la descoberta de Tortosa, ja que des de les seves torres de Túbal i de la punta del

Diamant tindreu una perspectiva de vista d'ocell sobre la ciutat i el seu entorn. No us perdeu, doncs, cap racó d'aquesta ciutat als seus peus, declarada conjunt historicoartístic, i visiteu també, a més del castell, la catedral i el Palau Episcopal, els Reials Col·legis, els jardins del Príncep, el call jueu, els molins del Comte i la Llotja.



*Tortosa. Castell*

### Castell d'Ulldecona

En una petita elevació del marge esquerre del riu de la Sénia, hi trobareu el castell d'Ulldecona. Els àrabs, al segle IX, van construir els seus edificis damunt les restes d'un antic poblat iber situat en aquest turó.

La fortalesa d'Ulldecona, un cop reconquerida als sarraïns, la va concedir Ramon Berenguer IV, l'any 1180, als hospitalers, amb l'obligació d'edificar-hi un nou castell cristià.

La comanda d'Ulldecona, de l'orde de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem, va exercir el seu poder durant més de cinc segles. Durant aquest temps es van produir al castell molts fets remarcables: l'any 1349 Pere el Cerimoniós va convocar el Parlament a Ulldecona i l'any 1414 Ferran I hi va convocar les Corts. També va rebre moltes visites i estades de reis, entre les quals cal destacar les de Jaume I, Carles I i Felip II.

El recinte està dominat per dues torres; la construcció de la torre rodona s'atribueix tradicionalment als àrabs i podria tenir l'origen cap a la segona meitat del segle XII, ja en època dels hospitalers. Observeu que la torre quadrada és ja una construcció més completa que els hospitalers utilitzaven com a castell-palau: l'edifici té tres plantes i una àmplia terrassa que les corona.

Dins del recinte encerclat per les línies de muralla també trobareu l'església de Santa Maria dels Àngels, d'una sola nau construïda amb volta de canó.

A part de gaudir de les vistes sobre la vall de la Foia i la zona del Delta, podeu aprofitar per anar a la serra del Godall i fer la visita al Centre d'Interpretació d'Art Rupestre dels Abrics de l'Ermita, el conjunt d'art rupestre d'estil llevantí més important de tot Catalunya declarat patrimoni mundial per la UNESCO, i arribar-vos fins a les Oliveres Mil·lenàries de l'Arion, el conjunt més antic i nombrós de tot Catalunya, format per 35 exemplars d'oliveres monumentals.

### **Castell d'Amposta**

El castell també va ser cedit, un cop conquerit als àrabs, a l'orde de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem i va esdevenir el centre dels hospitalers a la corona catalanoaragonesa, governant el que es coneixia com la castellania d'Amposta.

Trobareu les seves restes, amb la base de la torre de Sant Joan, el fossar i uns esveltos arcs de pedra, a la vora del riu, formant part de tot un complex cultural i arquitectònic amb els edificis que acullen l'Escola d'Art, la Biblioteca Sebastià Juan Arbó i l'Institut d'Estudis Comarcals. És molt recomanable la visita a la ciutat d'Amposta i al Museu Comarcal del Montsià.

### **Torre de la Carrova**

D'origen també àrab, aquesta emblemàtica torre apareix documentada l'any 1150 a l'escriptura de donació del castell d'Amposta als hospitalers, però la que podreu visitar en el vostre recorregut, amb la terrassa coronada amb merlets, espitlleres i uns curiosos matacans amb forma de mitja cúpula, és una torre gòtica del segle XIII-XIV.

Durant la visita podreu gaudir de les excel·lents vistes sobre el riu i de la zona de pícnic de la font de la Carrova, els Ullals del Boscaso —unes petites llacunes protegides pel seu valor ecològic— i les restes d'una vil·la romana.

### **Torre de l'Aldea (ermita)**

L'antiga almúnia musulmana, un assentament agropecuari vinculat al govern de la zona, transformat en el santuari de la Mare de Déu de l'Aldea, acull a la seva vora aquesta esvelta torre bastida pels cristians quan el castell de l'Aldea va ser conquerit i donat l'any 1149 per Ramon Berenguer IV a Bernat de Bell-lloc per a la seva repoblació.

La torre que veureu correspon, però, a la reconstrucció que se'n va fer l'any 1936, després que el 1914 fos enderrocada.

Gaudiu a fons d'aquesta magnífica talaia sobre el Delta i d'aquest acollidor racó que forma amb el santuari.

### **Torre de Burjassénia**

Veureu que aquesta torre és de planta circular i té una alçada d'uns 16 metres. Aquesta és una de les quatre torres que es conserven al municipi de l'Aldea i que complien funcions de vigilància i defensa del territori en temps del domini àrab, i més endavant, a partir del segle x, també servien de refugi dels pobladors de la zona.

Durant els segles xv al xviii, quan els perills a la costa es van intensificar amb els atacs dels pirates i els corsaris, la línia de defensa de la costa es va reforçar amb la construcció de noves torres, castells i cases fortificades.

### **Torre de Camarles**

La torre de Camarles es va bastir sobre les restes d'una antiga alqueria islàmica, arrabassada als musulmans. Ramon Berenguer IV la va donar al cavaller Guillem de Sunyer l'any 1150, dos anys després de la conquesta de Tortosa, ja que estava dins dels territoris d'aquesta ciutat.

Veureu que avui forma part d'un bonic espai en el qual encara s'observen unes arcades i altres elements de l'època medieval.

### **Castell de Sant Jordi d'Alfama**

Després de la reconquesta de les comarques de Lleida i Tortosa pel comte Ramon Berenguer IV, cap a l'any 1150, es va acabar la presència sarraïna a la zona, però el territori desèrtic d'Alfama, vora l'Hospitalet de l'Infant, va quedar sotmès a l'atac continu de les naus mores. Calia algú que vigilés la zona, i Pere II, que sentia veritable devoció per sant Jordi, va fer fundar un orde que donés solució a la defensa de la zona i n'afavorís la repoblació, posant-la sota l'advocació d'aquest sant. El castell es va construir al principi del segle xiii per acollir la primera casa de l'orde de Sant Jordi d'Alfama, l'únic orde nascut a Catalunya i estrictament català i que l'any 1400 va ser integrat a l'orde de Montesa.

L'antic castell va ser destruït per les tropes castellanques durant la guerra dels Segadors, el 1650.

Així, la fortificació que us rebrà durant la vostra estada, construïda segons el nou sistema del francès Vauban, es va edificar entre la fi del segle xvii i el xviii, en temps de Carles II, quan es van modernitzar les defenses d'aquesta part del litoral.

## Horta de Sant Joan

Trobareu aquest municipi de la Terra Alta dalt d'un puig, a 543 metres d'alçada, envoltat de camps de conreu i d'un paisatge encisador.

La seva denominació més antiga, emprada fins al segle XVIII, és Orta; després va passar a dir-se Horta, i Picasso, que hi va fer llargues estades al principi del segle XX, va anomenar el poble Horta d'Ebre, per diferenciar-lo del poble d'Horta, de Barcelona. Finalment, l'any 1919, l'ajuntament hi va afegir el nom del patró, sant Joan, i es va acabar anomenant Horta de Sant Joan.

Al segle VIII la zona va caure sota domini musulmà i no va passar a mans dels cristians fins al segle XII. Alfons el Cast, el 1165, va atorgar la primera carta de població, i l'any 1174 va cedir el lloc als templers, que hi van organitzar una comanda.

El 1317, suprimit l'orde del Temple, els seus béns van passar a mans dels hospitalers i la comanda va quedar sota la jurisdicció del castellà, fins que va ser extingida el 1851.

Cal que assaboriu a fons aquest poble pintoresc, que es va donar a conèixer al món sencer per les teles que van inspirar Picasso i que van ser iniciadores del cubisme.

## Informació pràctica

### CASTELL D'AMPOSTA I TORRE DE LA CARROVA

OFIC. DE TURISME D'AMPOSTA  
Av. de Sant Jaume, 1  
43870 Amposta  
Tel.: 977 703 453  
[www.turismeamposta.cat](http://www.turismeamposta.cat)

### CASTELL DE MIRAVET

Camí del Castell, s/n  
43747 Miravet  
Tel.: 977 407 368  
[www.mac.cat](http://www.mac.cat)

### CAST. DE SANT JORDI D'ALFAMA

PATR. DE TUR. DE L'AMETLLA DE MAR  
Sant Joan, 55, baixos  
43860 L'Ametlla de Mar  
Tel.: 977 456 477

### TORRE DE L'ALDEA I TORRE BURJASSÈNIA

AJUNTAMENT DE L'ALDEA  
Av. de Catalunya, s/n  
43896 L'Aldea  
Tel.: 977 450 012  
[www.laldea.org](http://www.laldea.org)

### AJUNT. D'HORTA DE SANT JOAN

Pl. de l'Església, 3  
43596 Horta de Sant Joan  
Tel.: 977 435 005

### AJUNTAMENT DE MÓRA D'EBRE

Pl. de Baix, 1  
43740 Móra d'Ebre  
Tel.: 977 400 012

### OFIC. MUNIC. DE TUR. D'ALCANAR

Lepanto, s/n  
43569 Alcanar  
Tel.: 977 737 639  
[www.alcanar.org](http://www.alcanar.org)

### OFICINA DE TURISME D'ASCÓ

Pl. de l'Estació, 3  
43791 Ascó  
Tel.: 977 406 583  
[www.asco.cat](http://www.asco.cat)

### OFIC. DE TUR. DE BENIFALLET

Av. de Lluís Companys, 3  
43512 Benifallet  
Tel.: 977 462 249  
[www.benifallet.altanet.org](http://www.benifallet.altanet.org)

**OFIC. DE TUR. DE CAMARLES**

Trenta-u, s/n  
43894 Camarles  
Tel.: 977 470 040  
www.camarles.es

**OFIC. DE TUR. DE DELTEBRE**

Martí Buera, 22  
43580 Deltebre  
Tel.: 977 489 679  
www.deltebre.net

**OFICINA DE TURISME DE DELTEBRE GOLES DE L'EBRE**

43580 Deltebre  
Tel.: 977 489 309

**OFIC. DE TUR. DEL PERELLÓ**

Lluís Companys, 2  
43519 El Perelló  
Tel.: 977 491 021  
www.elperello.cat

**OFIC. DE TUR. DE GANDESA**

Av. de Catalunya, 3-5  
43780 Gandesa  
Tel.: 977 420 910  
www.gandesa.altanet.org

**OFIC. DE TUR. DE LA TERRA ALTA**

Bassa d'en Gaire, 1  
43780 Gandesa  
Tel.: 977 420 018  
www.terra-alta.org

**OFIC. DE TUR. DE GODALL**

Joan Tomàs, 7  
43516 Godall  
Tel.: 977 738 018  
www.godall.cat

**OFICINA DE TURISME D'HORTA DE SANT JOAN**

Pl. de Catalunya, s/n  
43596 Horta de Sant Joan  
Tel.: 977 435 043  
www.hortanet.org

**OFIC. DE TUR. DE LA GALERA**

Sant Llorenç, 36  
43515 La Galera  
Tel.: 977 718 339  
www.galera.altanet.org

**OFIC. DE TUR. DE LA SÈNIA**

Tortosa, 2  
43560 La Sénia  
Tel.: 977 713 000  
www.lasenia.cat

**TORRES DE L'ALDEA**

Ermta. Pol. 7, Parc. 229  
43896 L'Aldea  
Tel.: 977 450 012  
www.laldea.org

**OFIC. DE TUR. DE L'AMETLLA DE MAR**

Av. de l'Amistat, s/n  
43860 L'Ametlla de Mar  
Tel.: 977 456 329  
www.ametllademar.org

**OFIC. DE TUR. DE L'AMPOLLA**

Rda. del Mar, 12  
43895 L'Ampolla  
Tel.: 977 593 011  
www.ampolla.org

**OFIC. DE TUR. DE RASQUERA**

Ribera d'Ebre, 2  
43513 Rasquera  
Tel.: 977 409 061  
www.rasquera.cat

**OFICINA DE TURISME DE SANT CARLES DE LA RÀPITA**

Pl. de Carles III, 13  
43540 Sant Carles de la Ràpita  
Tel.: 977 744 624  
www.turismesantcarlesdelarapita.org

**OFICINA DE TURISME DE SANT JAUME D'ENVEJA**

Av. de l'Ebre, s/n  
43877 Sant Jaume d'Enveja  
Tel.: 977 478 056  
www.santjaume.org

**OFIC. DE TUR. DEL BAIX EBRE**

Barcelona, 152  
43500 Tortosa  
Tel.: 977 445 308  
www.baixebre.cat

**TORTOSA TURISME**

Pl. del Carrilet, 1  
43500 Tortosa  
Tel.: 977 449 648  
www.tortosaturisme.cat

**CONSORCI PER A L'EXECUCIÓ DEL PLA DE DINAMITZACIÓ TURÍSTICA DE LES TERRES DE L'EBRE**

Montcada, 32  
43500 Tortosa  
Tel.: 977 449 333

**OFIC. DE TUR. D'ULLDECONA**

Pg. de l'Estació, s/n  
43550 Ulldecona  
Tel.: 977 573 394  
www.turismeulldecona.com

**FUNDACIÓ CASTELLS CULTURALS DE CATALUNYA**

Tel.: 973 402 045  
www.castellscatalunya.com





 **Agència Catalana  
de Turisme**

 **Generalitat de Catalunya  
Departament d'Empresa  
i Ocupació**

